

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів
Кафедра банківської справи та страхування

галузь знань	07 Управління та адміністрування
спеціальність	072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітня програма	Банківський бізнес

Форма навчання: Денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Державні банки на фінансовому ринку України»

здобувача Алієва Асіфа Джаббаровича _____

(Прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис здобувача)

Науковий керівник:

доктор екон. наук, професор

професор кафедри банківської справи та страхування

(підпис) Краснова І.В.
(Прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри банківської справи та страхування:

доктор економічних наук, професор _____ Примостка Л.О.

(підпис)

Київ 2024

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 71 сторінку, 10 таблиць, 23 рисунки, перелік джерел посилання з 53 найменувань.

«Державні банки на фінансовому ринку України»

Об'єктом дослідження є державний капітал в українській банківській системі.

Предметом дослідження є діяльність державних банків на фінансовому ринку України.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи - розкриття теоретичних засад сутності та функцій державного капіталу та банків з державною часткою, визначення доцільності та перспектив присутності державного капіталу в на фінансовому ринку України.

Відповідно до мети, поставлено такі завдання для вирішення:

- розкрити сутність та функції державного капіталу, його значення у розвитку фінансового ринку та економіки;
- виявити тенденції становлення та розвитку державних банків як складової фінансового ринку України;
- проаналізувати стан та динаміку присутні банків з державним капіталом на фінансовому ринку України;
- оцінити ефективність діяльності банків з державними капіталом;
- визначити шляхи покращення інституційної структури банківського сектору;
- запропонувати стратегічні напрями роботи з державними банками.

Практичне значення отриманих результатів полягає у сприянні вдосконаленню стратегій присутності банків з державним капіталом на фінансовому ринку України. Враховуючи зміни в економічному середовищі, ці результати можуть допомогти вдосконалити інституційну структуру банківського сектору і забезпечити стабільний розвиток своєї економіки.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2023-2024.

Рік захисту роботи 2024.

Ключові слова: державний капітал, державний банк, ефективність, економічне середовище, фінансовий ринок, монополізація, кредити, депозити, капітал, питома вага, стратегія.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ДЕРЖАВНОГО КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ	7
1.1 Сутність та функції державного капіталу в банківському секторі ...	7
1.2 Особливості організації банків з державним капіталом	17
1.3. Види державних банків	25
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ	36
2.1. Оцінка ринкової позиції банків з державним капіталом	36
2.2 Оцінка ефективності діяльності банків з державним капіталом	46
2.3 Проблемні питання присутності державних банків	52
2.4. Стратегія розвитку державних банків	55
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

ВСТУП

Наразі структура вітчизняної банківської системи є асиметричною і надає перевагу державним банкам. Державні банки складають основу вітчизняної банківської системи і займають домінуючу позицію на фінансовому ринку. Особливо важливо дослідити роль державного капіталу в українській банківській системі та його вплив на банківський сектор зважаючи на значну частку державних банків, та складні умови воєнного часу, в яких наразі перебуває Україна.

Однак слід зазначити, що з теоретичної точки зору в науковій літературі не існує єдиної думки щодо певних питань, які потребують осмислення та практичного вирішення, а саме:

- які характеристики банку можуть визначати його статус як державного?
- які цілі переслідує держава, беручи участь у капіталі комерційних банків?
- в яких межах участь держави в капіталі банків можна вважати виправданою?
- чи є держава ефективним/ефективним власником?
- які критерії ефективності державних банків і як їх оцінювати?
- у яких напрямках слід підвищувати ефективність діяльності державних банків?

Всі ці питання стали предметом дослідження в дипломній роботі.

Дослідженням актуальних проблем, пов'язаних зі становленням державних банків, займалися вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких вагомий внесок у вивчення цього питання зробили вітчизняні вчені, зокрема такі. Вагомий внесок у розвиток державного банківського сектору зробили М. Алексенко, С. Аржевітін, А. Дробязко А., І. Краснова, М. Крупка, В. Міщенко, В. Опарін, Л. Примостка, О. Роско, К. Суторміна, С. Юрій та інші. Західні економісти П. Годме, Е. Домар, Р. Ейснер, Д. Кейнс, А. Лаффер, А. Лернер, Н.

Рубіні, Й. Стігліц, Д. Тобін, М. Фрідман, Д. Хікс, Е. Хансен та інші зробили значний внесок у дослідження даної тематики.

Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є розкриття теоретичних засад сутності та функцій державного капіталу та банків з державною часткою, визначення доцільності та перспектив присутності державного капіталу в на фінансовому ринку України.

Для досягнення цієї мети було визначено декілька основних завдань:

- розкрити сутність та функції державного капіталу, його значення у розвитку фінансового ринку та економіки;
- виявити тенденції становлення та розвитку державних банків як складової фінансового ринку України;
- проаналізувати стан та динаміку присутні банків з державним капіталом на фінансовому ринку України;
- оцінити ефективність діяльності банків з державними капіталом;
- визначити шляхи покращення інституційної структури банківського сектору;
- запропонувати стратегічні напрями роботи з державними банками.

Об'єктом дослідження є державний капітал в українській банківській системі.

Предметом дослідження є діяльність державних банків на фінансовому ринку України.

У процесі дослідження було використано такі *методи*: аналітичний і синтетичний методи для визначення функцій державного капіталу банків та оцінки його економічної ролі в системі економічних відносин, а також дослідження показників оцінки діяльності банків з використанням державного капіталу, дедуктивний та індуктивний методи для з'ясування сутності капіталу банків, концептуальний та логічний методи аналізу, які можуть слугувати

основою для удосконалення методів більш ефективного використання капіталу банків, ніж державний.

Інформаційну базу дипломної роботи становлять праці вітчизняних і зарубіжних дослідників з теоретичних основ діяльності банків, банківського менеджменту, фінансового аналізу банків, чинне законодавство та нормативно-правова база банківського сектору України, дані Національного банку України.

Практичне значення отриманих результатів полягає у сприянні вдосконаленню стратегій присутності банків з державним капіталом на фінансовому ринку України. Враховуючи зміни в економічному середовищі, ці результати можуть допомогти вдосконалити інституційну структуру банківського сектору і забезпечити стабільний розвиток своєї економіки.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 62 сторінки, 5 таблиць, 24 рисунки, перелік джерел посилення з 41 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ДЕРЖАВНОГО КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

1.1 Сутність та функції державного капіталу в банківському секторі

Банківська система є важливою складовою ринкової економіки, забезпечуючи розвиток економіки країни, регулювання грошового обігу та монетарної сфери, перерозподіл і використання фінансових ресурсів. Виконання цих функцій значною мірою залежить від капіталу самої банківської системи, який, у свою чергу, відіграє ключову роль в системі економічних цінностей банків і банківської системи в цілому, визначаючи потенціал і темпи реального економічного розвитку. Наявність у розпорядженні банківської установи певних грошових коштів, які є основою для здійснення відповідних банківських операцій, є тим фундаментом, на який спираються банки для виконання своїх функцій. Основні сфери та напрями діяльності банківської установи, склад її клієнтської бази та рівень доходів, які вона отримує від ринкової кон'юнктури, визначають кількість та якість капіталу, яким вона володіє.

Спочатку розглянемо базові поняття «банківський капітал» та «державний банк». В економічній літературі існує багато розбіжностей та невизначеностей щодо тлумачення природи банківського капіталу. Від правильного розуміння природи банківського капіталу залежать відносини між банками та їх клієнтами, а також банківське регулювання та нагляд.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає банківський капітал як залишкову вартість активів банку після вирахування всіх зобов'язань

[1]. Таким чином, національне законодавство трактує поняття «капітал банку» лише як власний капітал банку.

На думку Примостки Л.О. «капітал банку – це власні кошти акціонерів (власників банку), внесені ними на свій ризик задля отримання доходів» [2].

Окремі дослідники ототожнюють поняття «капітал банку» з поняттям «ресурси банку». Автори посібнику «Банківський менеджмент» визначають, що «банківський капітал - це весь залучений банком грошовий капітал, який він використовує у формі банківських ресурсів для здійснення кредитно-розрахункової діяльності та інших операцій». Надалі автори уточнюють, що «банківські ресурси – це сукупність акумульованих коштів, які перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій» [3, с. 549].

В «Банківській енциклопедії» зазначено, що «банківський капітал - це сукупність грошових коштів, які банк залучає і використовує у формі банківських ресурсів для здійснення кредитних, розрахункових та інших операцій. Власний капітал банку - це невелика частина капіталу банку» [4].

Беручи до уваги наведені вище визначення поняття «капітал», можна зробити висновок, що банківський капітал, як економічна категорія, безсумнівно, є похідною від базової - «капітал». Найпоширенішим визначенням поняття «банківський капітал» є частка матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, представлених оборотними і ліквідними активами, яку банк має у своєму розпорядженні і використовує для проведення операцій з розміщення коштів та надання послуг з метою отримання прибутку.

В економічній літературі немає єдиної думки щодо визначення поняття «державний банк». Цей термін використовується з радянських часів, коли банківська система була реорганізована, в результаті чого в Радянському Союзі були створені спеціалізовані державні банки, такі як Зовнішекономбанк, Стройбанк, Агропромбанк і Сбербанк. Всі ці банки мали лише одного єдиного власника – державу, якій належало сто відсотків капіталу і які напряду

підпорядковувалися державі, і які в своїй діяльності реалізовували державну політику.

Існують різні підходи до тлумачення термінів «державний банк» та «державний банк». На думку В. В. Онищенко, «державний банк» - це банківська установа, метою діяльності якої є не отримання прибутку, а виконання функцій фінансового агента уряду в реалізації програм соціально-економічного розвитку, де 100% статутного капіталу належить органам державної влади, а ступінь державного контролю над цими органами управління визначається відповідними нормативно-правовими актами [5].

Водночас, на думку цього ж автора, поняття «банк з державною участю» є більш загальним і включає банки, в яких органи державної влади або державні компанії здійснюють прямий або опосередкований контроль над активами і в яких держава вкладає капітал у різних його частинах, на постійній або тимчасовій основі, прямо або опосередковано, відповідно до різних цілей [5]. Якщо звернутися до Т. Г. Дзюби, який трактує поняття «державний банк», то можна сказати, що він відносить до цієї категорії банки, які контролюються державою, незалежно від розміру частки держави у статутному капіталі; іншими словами, можна сказати, що він ототожнює поняття «державний банк» з поняттям «банк за участю держави» [6].

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», державний банк - це банк, 100% статутного капіталу якого належить державі. Націоналізовані банки створюються за рішенням Кабінету Міністрів України [1]. Згідно з юридичним підходом до поняття «державний банк», банк, у якому частка державної власності становить менше 100%, не може вважатися державним банком. Однак у структурі всіх банків з державним капіталом станом на 09.01.2019 р. частка власності державних органів у структурі статутного капіталу становить понад 75%, що дає їм безумовне право на управління цим банком. Таким чином, ситуація, що склалася, нівелює різницю між поняттями «державний банк» та «банк за участю державного капіталу».

Узагальнюючи висновки щодо дослідження економічної літератури, можна сказати, що існує два основних підходи до обґрунтування доцільності державного втручання у фінансовий сектор економіки (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 - Доцільність державного втручання у фінансовий сектор економіки

Джерело: складено автором

Перший підхід до обґрунтування ролі держави в економіці та фінансовому секторі пов'язує участь держави в банках з бажанням уряду фінансувати неефективні, але політично важливі і часто несприятливі для суспільства проекти. Ця теорія базується на припущенні, що державні банки акумулюють великі суми грошей від приватних і корпоративних вкладників, а потім, встановивши командну систему управління банківською системою, використовують своє монопольне становище для інвестування в неефективні проекти, які негативно впливають на економічне зростання країни і гальмують розвиток.

Згідно з *другим підходом*, державна власність на банківський сектор дозволяє спрямовувати приватні заощадження на розвиток стратегічно важливих і значущих соціальних проектів у довгостроковій перспективі. Це відкриває нові можливості для держави подолати інституційну неефективність

приватних ринків капіталу та стимулювати загальну ринкову пропозицію, сприяючи таким чином довгостроковому економічному зростанню країни.

На думку Л. К. Кульпінської [8], перед державними банками стоять дві групи завдань. До першої групи можна віднести комерційні завдання, де пріоритетом є створення та максимізація прибутку, збільшення вартості банку та розширення його частки на ринку. Друга група завдань пов'язана з особливим соціальним статусом банку як державного учасника економіки.

Розглядаючи другу групу завдань, дослідниця виділяє наступні специфічні функції державних банків:

- фінансова підтримка національних пріоритетів та структурних реформ;
- підтримка розвитку фінансових ринків;
- подолання кризи та мінімізація її наслідків.

З метою кращого обґрунтування економічної природи банку, ми вважаємо, що діяльність, пов'язана з участю банку на національному рівні, а саме для соціально-економічного зростання країни доповнює функції, визначені науковцями наступним чином:

- стимулювання розвитку інноваційної економіки шляхом зменшення здешевлення джерел фінансування пріоритетних галузей економіки;
- компенсувати недоліки ринкових механізмів, які ще недостатньо налагоджені;
- забезпечити економічну безпеку країни шляхом мінімізації впливу іноземного капіталу на банківську систему.
- посилення розвитку малого та середнього підприємництва шляхом організації взаємовигідного фінансового партнерства та надання кредитних ресурсів на пільгових умовах.

Еволюційні теоретики стверджують, що більша участь держави в капіталі та активах банківської системи матиме позитивний вплив на економічний розвиток, збільшення виробництва та зайнятості, а державні банки є додатковим стабілізуючим фактором в економіці.

Еволюція присутності держави в економіці та інститутах ринку капіталу показує, що протягом десятиліть її роль неухильно зростала внаслідок зовнішніх та внутрішніх шоків, таких як:

- глобальні та поточні геополітичні ризики
- ризик нестабільності економіки та банківської системи на міжнародному та національному рівнях
- поява «провалів ринку», спричинених неефективністю окремих секторів економіки, які не підтримуються адекватною участю приватного капіталу у фінансуванні та потребують нагального вирішення;
- глобалізація та екологічна нестабільність, що супроводжується зростанням ролі політичних чинників у регулюванні ринкових процесів.

Фактори, що визначають рівень державного втручання в банківську систему, можна поділити на три групи (рис. 1.2).

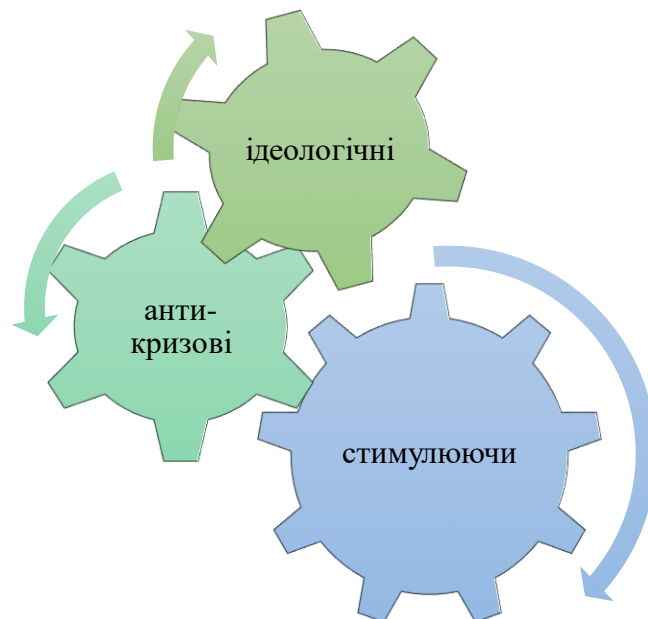

Рисунок 1.2 – Фактори державного втручання в банківську діяльність

Джерело: складено автором

Перша група факторів ґрунтується на припущенні, що нерозвиненість ринків фінансових послуг є перешкодою для вільного перерозподілу ресурсів у ринковій економіці, яку традиційно називають стимулюючою. У цій групі факторів держава посилює свою присутність у банківській системі для

фінансування проектів і секторів, які з різних причин не є привабливими для приватного капіталу [11].

У такий спосіб держава підтримує розвиток стратегічно важливих секторів економіки, економічну рівновагу та виживання компаній регіонального та національного значення, які не обслуговуються приватними банками через високий ризик [10].

У цьому сенсі присутність держави в банківському секторі спрямована на досягнення різних соціальних цілей і завдань. Ці фактори часто призводять до державної монополії в банківському секторі [12]. При цьому частка участі держави у банківському секторі і досі залишається спірним питанням (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 -Участь держави в активах банківського сектору

№	Країни з часткою >10%	Частка, %	№	Країни з часткою <10%	Частка, %
1	Туркменія	96,3	1	Киргизія	9,9
2	Білорусь	77,9	2	Молдова	9,1
3	Узбекистан	67,6	3	Таджикистан	7,2
4	Росія	54,2	4	Словенія	7,2
5	Азербайджан	42,5	5	Румунія	5,6
6	Туреччина	30,5	6	Хорватія	4,4
7	Латвія	19,5	7	Угорщина	3,5
8	Польща	18,3	8	Чехія	2,9
9	Сербія	16,0	9	Болгарія	2,0
10	Україна	11,5	10	Македонія	1,2

Джерело: складено автором [7]

В даному випадку метою присутності держави в українській банківській системі є стабілізація банківської системи у випадку фінансової кризи та захист системно важливих банків від неплатоспроможності. Загалом, присутність держави, зумовлена цією групою факторів, є тимчасовою, оскільки після виходу банківських установ з кризи вони поступово виводяться державою [9].

На рис. 1.3 наведено статистичні дані щодо різних типів державних антикризових заходів, які використовували уряди розвинутих країн та країн з

ринками, що формуються, для відновлення ефективності фінансового сектору у відповідь на банківські кризи. Рекапіталізація бюджету та підтримка ліквідності були найпоширенішими заходами, до яких вдавалися уряди, тоді як призупинення зняття депозитів було найменш поширеним.

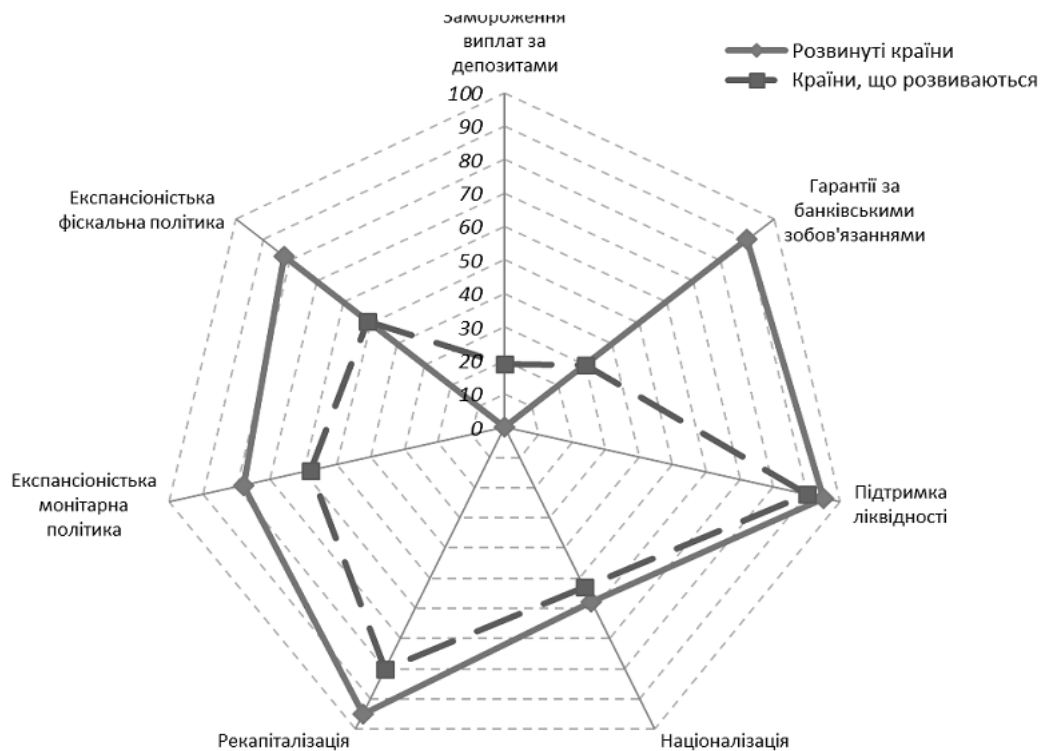

Рисунок 1.3 - Використання інструментів антикризової державної підтримки роботи банківського сектору, %

Джерело: побудовано автором за даними [13]

Різниця між інструментами, що використовуються в розвинених країнах та країнах, що розвиваються, полягає в частоті застосування цих заходів та різних рівнях фінансування [13]. Останнє залежить від державного бюджету та спроможності банківської системи країни. Розвинені країни, природно, мають легший доступ до резервів для заходів фіскальної та монетарної політики, ніж країни, що розвиваються.

Розуміння ЄС необхідності державної підтримки фінансового сектору ґрунтується на існуючій правовій базі ЄС. У цьому контексті важливим є дотримання правил, спрямованих на збереження вільної конкуренції: будь-яка

допомога країн-членів ЄС окремим банкам за рахунок їхніх власних ресурсів не повинна підривати конкуренцію у фінансовому секторі.

Отже, можна припустити, що конкуренція в банківському секторі економіки в сучасних умовах - це змагальний процес між інститутами банківського ринку, які одночасно зацікавлені в досягненні однієї і тієї ж мети, що відбувається під впливом регулювання з боку центрального банку.

Тому необхідно створити таку модель банківського сектору, яка б гармонійно поєднувала механізми конкуренції з механізмами державного регулювання. Це не лише в інтересах суспільства, але й у стратегічних інтересах держави.

Державні програми порятунку повинні відповідати принципу «адресної підтримки», тобто містити елементи, які захищають банки від поглиблення проблем з ліквідністю. Ці елементи повинні бути ефективними, але водночас не надавати надмірних переваг бенефіціарам за рахунок конкурентів.

У жовтні 2008 року Європейська Комісія опублікувала регламент про підтримку банківських установ після світової фінансової кризи [14], який вимагає від країн-членів ЄС звітувати перед Європейською Комісією щонайменше кожні шість місяців про реалізацію заходів та використання допомоги. Програма підтримки має включати ефективні запобіжники проти поглиблення проблем з ліквідністю та забезпечувати конкурентне середовище. У цьому контексті слід застосовувати принцип «цільової підтримки». Пропорційні заходи мають мінімізувати побічні ефекти для інших секторів економіки ЄС.

З початку фінансової кризи у 2008 році до березня 2010 року на рекапіталізацію та спеціальні заходи для банківського сектору в 27 країнах-членах ЄС було виділено 503,1 млрд. євро, або близько 4,0% ВВП ЄС. Насправді, однак, було фактично витрачено лише близько 241,6 млрд. євро, або 2,0% ВВП [18]. Водночас 92,3 млрд. євро, що еквівалентно 0,7% ВВП, було витрачено на рекапіталізацію.

Ми пропонуємо наступне визначення: *Державний банк* - це суб'єкт господарювання, який має специфічні фінансово-економічні відносини, що визначаються цілями та завданнями, участю держави в капіталі банку. Відсоток державної власності слугує індикатором ступеня виконання державою своїх завдань. Тому за формою власності державні банки слід класифікувати як державні підприємства, а також як акціонерні товариства, в яких більше 50% акцій належать державним органам, державним організаціям та підприємствам, а також підприємствам, що контролюються державою.

Якщо банк контролюється державними суб'єктами, необхідно застосовувати принцип залишкового впливу: Якщо держава здійснює повний контроль над материнською компанією (компаніями), вона також контролює «дочку» банку.

Більші повноваження державних банків зумовлені тим, що, крім традиційних банківських функцій, державні банки виконують специфічні завдання, які випливають з їх особливого статусу (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Функції банків з державною участю

Функція	Зміст функції
<i>Загально банківські функції</i>	
Стимулююча	Активізація накопичень в економіці
Акумулятивна	Мобілізація заощаджень юридичних і фізичних осіб і подальша їх трансформація в капітал
Посередницька	Перерозподіл вільних грошових коштів шляхом надання кредитів. Проведення платежів між окремими самостійними суб'єктами господарювання. Організація випуску і розміщення цінних паперів
Раціоналістична	Доцільне використання мобілізованих коштів і переливання капіталу в ті галузі економіки країни, в яких ефект від вкладень буде максимальним при прийнятному рівні ризику
Захисна	Здійснення виплат компенсацій вкладникам у разі банкрутства банку
<i>Специфічні функції банків з державною участю</i>	
Соціальна	Забезпечення і підтримка довіри з боку фізичних та юридичних осіб до національної банківської системи
Розвиваюча	Кредитування і розвиток непривабливих для приватних інвесторів, а також пріоритетних для держави галузей національної економіки
Оздоровча	Виконання заходів щодо фінансового оздоровлення певних галузей економіки

Джерело: складено автором

Питання якісного розвитку державних банків наразі є дуже актуальним, оскільки, незважаючи на певні особливі функції, вони залишаються комерційними структурами, основною метою яких є ефективна діяльність та отримання прибутку в інтересах акціонерів банку.

Все це має бути відображено при розробці стратегії банку та в процесі її реалізації, що значно ускладнює завдання менеджерів державних банків.

Таким чином, державний банк є фінансовою установою, на прийняття рішень якої так чи інакше сильно впливає держава.

1.2 Особливості організації банків з державним капіталом

Сфера діяльності державних кредитних установ має визначатися завданнями держави і не повинна конкурувати з банківськими установами, але будь-який спеціалізований державний банк може, за необхідності, виступати в ролі класичного «оптового банку», який залучає на конкурсній основі учасників ринку банківських послуг для реалізації певних державних програм і проектів соціально-економічного розвитку, стимулюючи створення конкурентних відносин на ринку банківських послуг, але не є прямим конкурентом приватних банків.

Державні комерційні банки в країнах, економіка яких значною мірою залежить від банківської системи, реалізують державну політику щодо кредитування економіки, здійснюють структурний вплив на фінансові та інвестиційні операції в суспільстві та визначають фінансовий стан своїх клієнтів. Державні банки обслуговують сектори економіки, які визначають позиції країни на міжнародному ринку і фінансування яких часто є не вигідним для приватних кредитних установ, але необхідним для забезпечення соціально-економічного розвитку та оборони країни.

Важливо підкреслити, що необхідність присутності держави в банківському секторі зумовлена особливим становищем кредитних установ в

економіці, яке може мати значний вплив на результати діяльності економічних агентів, а також сильною залежністю банків від психологічних факторів, довіри клієнтів тощо.

Державні банки та банки з державною участю мають можливість визначати загальний напрямок розвитку національної банківської системи і повинні надавати найкращі приклади банківської діяльності, які можуть наслідувати приватні установи, наприклад, в організації міжбанківських відносин та обслуговуванні клієнтів.

Тому важливо, щоб держава, як власник банків, забезпечила прозорість і підзвітність у процесі прийняття рішень та створила систему моніторингу цих банків за чітко визначеними правилами, усунувши таким чином можливості для зловживань і водночас забезпечивши економічні стимули для покращення результатів діяльності.

Закон детально регламентує порядок створення та діяльності державних банків у порівнянні з іншими банківськими установами. Від імені держави Кабінет Міністрів України має повноваження управляти державним банком та створювати його, а Національний банк України відіграє важливу роль у цьому процесі.

Таким чином, державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України, але для цього необхідно отримати позитивний висновок НБУ про намір створити державний банк. Крім того, цей висновок також необхідний у разі прийняття Кабінетом Міністрів України рішення про ліквідацію державної банківської установи. Слід зазначити, що джерелом формування та поповнення статутного капіталу є Державний бюджет України.

В управлінні банками інтереси держави реалізують відповідні органи управління - Наглядова рада та Рада директорів банків, склад яких визначається межами державної влади. Згідно з національним законодавством, Президент України, Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України затверджують по п'ять членів наглядових рад державних банків. Відповідні рішення містяться в постановах та указах.

Основним критерієм віднесення банківської установи до категорії державних є наявність належного державного контролю за всіма банківськими операціями, а не повна державна власність. В Україні станом на жовтень 2018 року є п'ять банків, які відповідають критеріям державних банків за цим критерієм: ПАТ «ПриватБанк», ПАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ «Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках», ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України», кожен з яких на 100% належить державі, ПАТ «Укргазбанк» (94,9409%), ПАТ «Український банк реконструкції та розвитку» (98,3275%).

В Україні основи діяльності державних банків встановлює Закон України «Про банки і банківську діяльність» [1]. Згідно зі статтею 7 цього закону, державними банками вважаються лише банки, які на 100% належать державі. Закон також передбачає, що лише банки, 100% акцій яких належать Кабінету Міністрів України, можуть називатися державними і можуть використовувати у своєму найменуванні цю назву, а також державний прапор і державний герб. У разі повного або часткового переходу права власності на банк, він втрачає право на використання державної символіки та найменування державного банку.

Закон встановлює особливості створення та діяльності державних банків порівняно з іншими банківськими установами. Від імені держави повноваження щодо створення та діяльності державного банку має Кабінет Міністрів України, а Національний банк України відіграє важливу роль у цьому процесі.

Державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України на підставі позитивного висновку Національного банку України про намір створити державний банк. Цей висновок також необхідний у разі прийняття Радою Міністрів України рішення про ліквідацію державної банківської установи. Джерелом формування та поповнення статутного капіталу є Державний бюджет України [50].

Згідно з національним законодавством, державний банк - це банк, в якому 100% статутного капіталу належить державі [31]. Державні банки створюються за рішенням Кабінету Міністрів після отримання позитивного висновку Центрального банку України. Цей висновок ґрунтується на інформації про розмір статутного державного капіталу на момент реєстрації банку, умови та джерела формування цього капіталу тощо. Вся ця інформація має бути підтверджена статтями видатків у Законі про Державний бюджет України на відповідний рік.

Модель управління державними банками базується на чотирьох основних принципах (рис. 1.4).

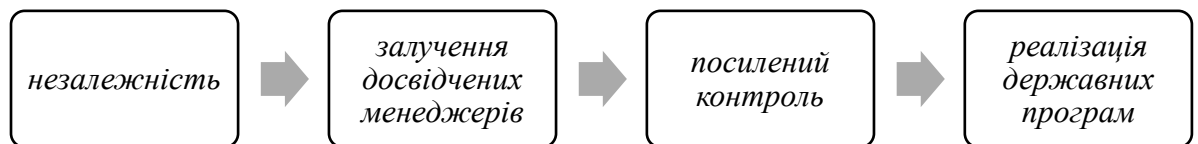

Рисунок 1.4 – Принципи діяльності державних банків

Джерело: складено автором

Перший - це незалежність, яка вимагає, щоб усі державні банки мали незалежну наглядову раду. Наразі таку наглядову раду мають лише Приватбанк та Укргазбанк. Склад наглядових рад державних банків зміниться до семи членів (п'ять з яких є незалежними, а два - представниками держави). Один з цих членів призначатиметься за поданням Президента України, а інший - за поданням Кабінету Міністрів (рис. 1.5). Законопроект встановлює критерії незалежності всіх членів Наглядової ради та процедуру відбору незалежних кандидатів на основі відкритого конкурсу, що проводиться міжнародно визнаною рекрутинговою агенцією.

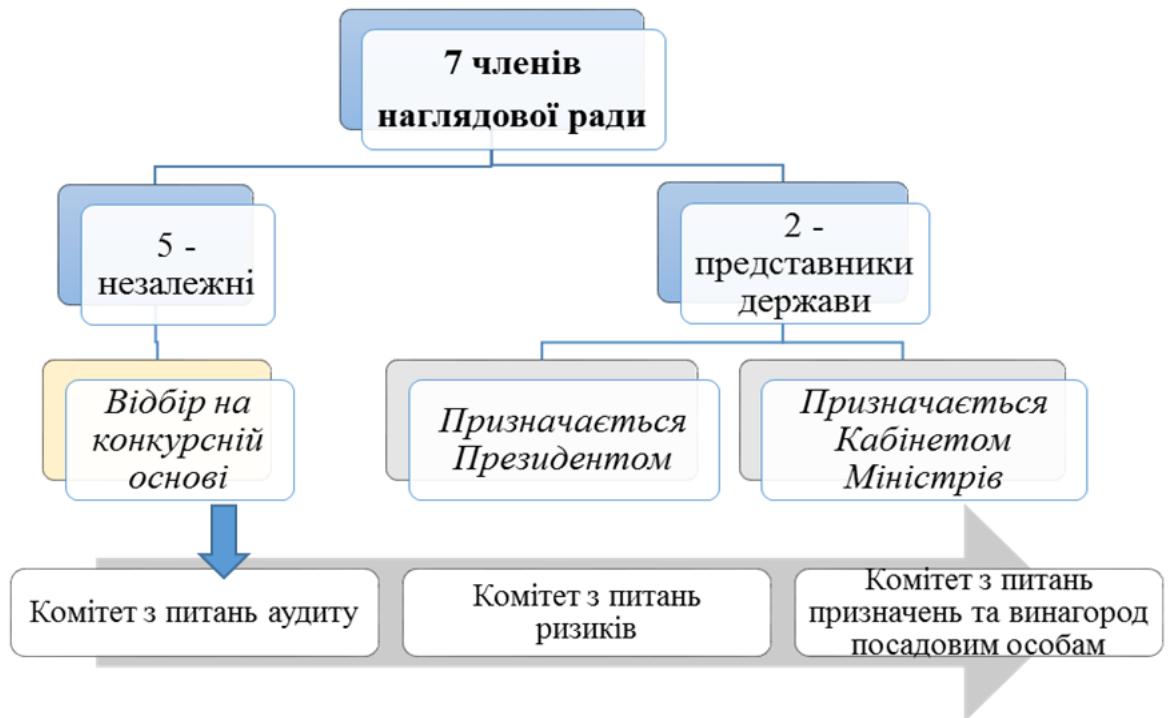

Рисунок 1.5 - Склад наглядової ради державного банку

Джерело: складено автором

Відбір кандидатів здійснює Конкурсна комісія, створена Радою Міністрів України. Конкурсна комісія складається з трьох представників Президента України та трьох представників Кабінету Міністрів України. Кандидати, обрані незалежними членами наглядових рад державних банків, обиратимуться шляхом відкритого конкурсу з числа кандидатів, відібраних рекрутинговою агенцією на основі прозорого конкурсу. Рекрутингова агенція повинна мати щонайменше 10 років міжнародного досвіду у наданні послуг з підбору керівного персоналу провідним банкам світу.

Другим принципом управління державним банком є залучення досвідчених менеджерів для розвитку діяльності банку, покращення його інфраструктури та забезпечення виходу держави з банку не пізніше 2022 року. Очікується, що цей принцип буде реалізовано через продаж українських активів міжнародним банкам та міжнародним фінансовим організаціям, а також через первинне публічне розміщення акцій українських банків. Продаж українських активів фондам прямих інвестицій та місцевим інвесторам також можливий, але менш привабливий для України.

Третій принцип - суворий контроль за досягненням поставлених цілей.

Четвертим принципом корпоративного управління є створення спеціалізованого департаменту, відповідального за управління та нагляд за державними активами. Передбачається наступна підпорядкованість: Кабінет Міністрів - Міністерство фінансів - спеціалізований департамент з управління активами державних банків - банки.

Низька якість корпоративного управління державних банків свідчить про неефективність обраного регуляторного підходу. Основними регуляторними проблемами є

- недостатні ринкові стимули для покращення корпоративного управління;
- недостатня прозорість та конфіденційність корпоративного управління;
- дані, що розкриваються банками у відповідь на запити регуляторів, не відповідають стандартам якості та повноти.

Регулювання систем корпоративного управління банків потребує скоординованих та виважених дій щодо зміцнення нормативно-правової бази та саморегулювання з урахуванням нових вимог до професійних учасників ринку.

У банківському секторі регулювання корпоративного управління потребує вирішення двох пріоритетних завдань. По-перше, необхідно посилити національне регулювання в умовах короткострокових ринкових відносин та турбулентності фінансового ринку. По-друге, необхідно підтримувати та розвивати механізми ринкового саморегулювання шляхом підвищення прозорості звітності банків.

Слід зазначити, що у світовій практиці майже відсутні випадки втручання держави в систему капіталу банків через національні центральні банки. Кредитори останньої інстанції та банківські регулятори за визначенням не можуть бути акціонерами комерційних банків. Це можливо лише в умовах перехідного періоду і є залишковим явищем без додаткових переваг.

Участь держави в банківському секторі породжує низку проблем. Суть цих проблем лежить, головним чином, в площині управління. Як наслідок, існують значною мірою невирішені проблеми у прийнятті рішень:

- Як має діяти держава: як генеральний власник чи як фінансова установа?

- Власником чи генеральним менеджером? Власником чи кредитором?

- Як фіскальний менеджер чи як благодійна установа?

Цей конфлікт інтересів заважав державним банкам вчасно реагувати на швидкозмінні ринкові умови. Водночас, збільшення участі держави в капіталі комерційних банків свідчить про те, що:

По-перше, держава створила і заповнила ринкову нішу;

По-друге, приватний сектор не бажав і не бажає брати участь у неефективних проектах, які є необхідними для подолання накопичених структурних проблем в економіці та забезпечення зростання.

По-третє, забезпечення фінансової стабільності економіки та банківського сектору вимагає підвищення соціальної відповідальності держави та бізнесу перед суспільством.

Іншими словами, з одного боку, існують об'єктивні та суб'єктивні причини для збільшення участі держави в економіці та різних її секторах, з іншого боку, як і будь-який власник активів, держава схильна і часто не сприймає самообмеження, що негативно впливає на конкурентне середовище, призводить до дисбалансів у накопиченні та перерозподілі ресурсів і підвищує схильність суб'єктів господарювання до ризику.

Іншими словами, відбулася зміна у структурі власності банківського капіталу, що призвело до зростання ролі держави, яка потребує переосмислення і дана проблема буде розглянута нами у п 2.2. роботи.

Державні банки часто характеризуються неефективним управлінням. Знаючи, що держава зазнає збитків, вони проводять ризиковану політику або вживають заходів, які не відповідають економічним інтересам. У певний

момент держава через небажання або фінансову неможливість припиняє фінансування цих банків, і вони потрапляють у серйозні фінансові труднощі.

Тобто, з одного боку, існують об'єктивні та суб'єктивні причини для збільшення частки держави в економіці та в окремих секторах, а з іншого - держава, як і будь-який інший власник активів, прагне бути самодостатнім виробником і зазвичай не визнає самоконтролю, що негативно впливає на конкурентне середовище, призводить до дисбалансів у нагромадженні та перерозподілі багатства і підвищує схильність економічних агентів до ризику.

В літературі існують різні аргументи за і проти державних банків. Основна критика полягає в тому, що вони перешкоджають чесній конкуренції, заохочують неефективне витрачання бюджетних коштів і корупцію, а також перешкоджають становленню повноцінних фінансових ринків і ринкових систем розподілу ресурсів. Водночас, існує багато свідчень того, що державні банки компенсують нерозвиненість механізмів фінансового посередництва та недостатню капіталізацію банківської системи, а також беруть на себе частину високих і невизначених ризиків, пов'язаних з кредитуванням ключових секторів економіки.

Основним критерієм віднесення банківської установи до категорії державних є не повна державна власність, а адекватний державний контроль над усією банківською діяльністю. Виходячи з цих критеріїв, наразі в Україні є шість банків, які відповідають критеріям державної власності. Традиційно державними банками в Україні є АТ «Державний ощадний банк України», АТ «Державний експортно-імпортний банк України», АТ «ПриватБанк», АТ «Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках», які на 100% належать державі, АТ АБ «Укргазбанк» (94,9409%) та АТ «СЕНС-БАНК» (98,3275%).

ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України» зосереджується на обслуговуванні зовнішньої торгівлі країни. Крім того виступає фінансовим агентом Кабінету Міністрів України та супроводжує зовнішні та внутрішні кредити, надані під державні гарантії.

ПАТ «Державний ощадний банк України» є офіційним правонаступником Ощадного банку Української РСР, основною функцією якого був збір заощаджень населення.

ПАТ КБ «ПриватБанк», провідний банк у банківській системі України за обсягами обслуговування фізичних та юридичних осіб, став державним 21 грудня 2016 року, після укладення договору про продаж 100% акцій банку.

«Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках» створений на базі ПАТ «Всеукраїнський депозитарій цінних паперів» для здійснення грошових розрахунків за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів, що укладаються на біржі та поза нею, де розрахунки проводяться за принципом «поставка цінних паперів проти оплати».

ПАТ АБ «Укргазбанк» виконує функції з обслуговування екопроектів, фактично позиціонується як «зелений» банк.

І останній банк, який став державним нещодавно, це АТ «Сенсбанк».

Іншими словами, варто замислитися над змінами в інституційній структурі банківського сектору України та зростанням ролі держави на ринку банківських послуг. Державні банки, як правило, характеризуються низькою ефективністю управління. Оскільки вони знають, що держава покриє їхні збитки, вони не проводять ризиковану політику або діють без огляду на національну економіку. У певний момент держава припиняє фінансування цих банків, і вони стикаються з серйозними фінансовими труднощами.

1.3. Види державних банків

Кожна країна має велику кількість банків, кожен з яких має свої особливості. Залежно від того чи іншого критерію, можна виділити певні групи та категорії банків або класифікувати В економічній літературі державні банки класифікуються по-різному. їх.

Загалом можна виділити три групи державних банків, як показано на рис. 1.6.

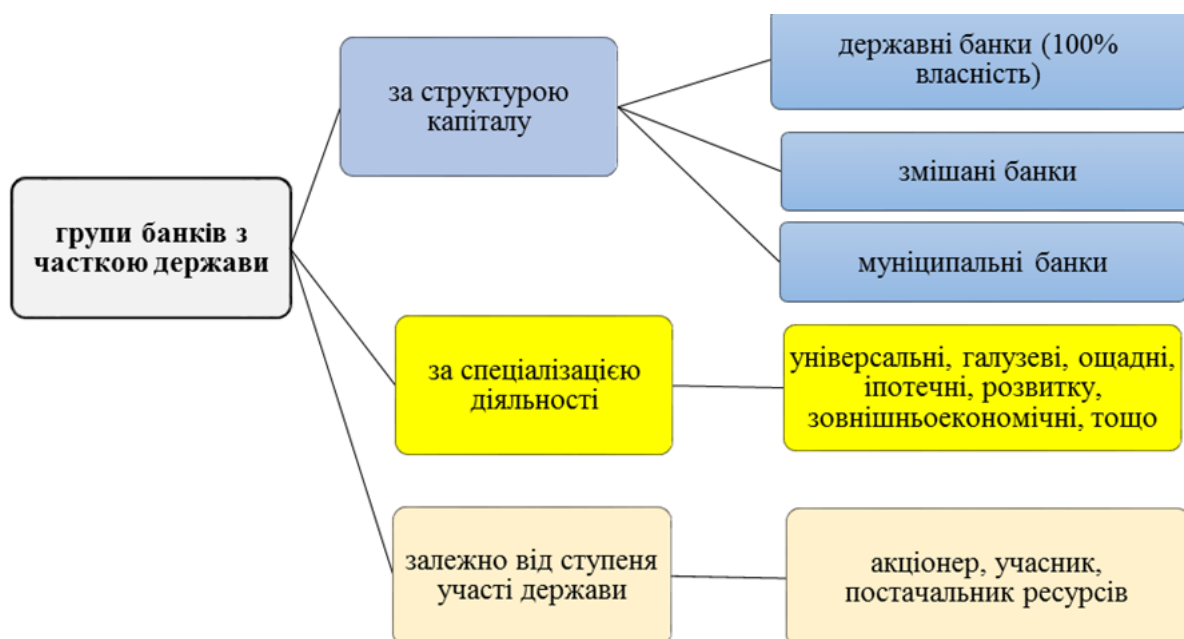

Рисунок 1.6 - Класифікація банків з державним капіталом

Джерело: складено автором

Держава може володіти спеціалізованими кредитними установами, наприклад, для підтримки реалізації національних пріоритетних проектів та різних програм економічного розвитку. Однак ці державні кредитні установи не повинні зосереджуватись на універсальній діяльності традиційних кредитних установ. Сучасні державні банки виконують функції, характерні для приватних кредитних установ, а останні конкурують з ними на фінансовому ринку в нерівних конкурентних умовах.

Існує два основних підходи до класифікації банку як державного.

Перший підхід використовує частку держави в статутному капіталі банку та ознаки явної участі держави, такі як державна власність та частка державного сектору в економіці. Однак правила та критерії, що використовуються для визначення цих показників, можуть відрізнятися.

Наприклад, існують різні методи визначення державної власності та різні погляди на те, чи слід включати банки, в яких центральний банк має частку, до державного сектору.

В рамках першого підходу пропонується вдосконалити методологію, наприклад, встановити поріг для відсотка голосуючих акцій, що належать державі, та більш детально проаналізувати склад акціонерів та правління банку. Відповідно до цього підходу, державний банк може бути визначений як банк, в якому держава (або уповноважена нею особа) володіє однією або більше частками статутного капіталу, тобто комерційний банк з вищим ступенем соціальної відповідальності порівняно з часткою держави в капіталі банку, основною метою якого є отримання прибутку. На нашу думку, це визначення не дає повного уявлення про характеристики та структури, про які йдеться.

Інший спосіб класифікації банків з державним капіталом полягає в ідентифікації державної власності та визначенні частки власності. Основною проблемою цього підходу є визначення банків, які неформально контролюються державою, але через приховані та таємні механізми. Згідно з цим підходом, до банків з державною часткою належать банки, які

1) банки, що належать державі безпосередньо (найбільшими акціонерами є адміністративні органи влади на національному, регіональному чи муніципальному рівні) або опосередковано (найбільшими акціонерами є державні банки, інші компанії та установи з державним капіталом)

2) державні банки (де держава не має контролю, але впливає на ключові рішення в банку через механізми корпоративного управління).

Державні банки характеризуються тим, що

- держава (або державне підприємство) є міноритарним акціонером,
- банк є «системно важливим» для місцевої влади, навіть якщо він формально належить приватним особам
- державний орган або державне підприємство представлене у правлінні банку.

Як бачимо, цей підхід є максимально широким і включає не лише банки, що контролюються державою, але й банки, які перебувають під впливом держави. На нашу думку, такий підхід розмиває поняття, оскільки держава в принципі може здійснювати вплив на будь-який суб'єкт господарювання, що діє в межах її кордонів.

Кожна країна створює державні банки відповідно до своїх національних економічних завдань та урядової політики. Загалом державні банки можна поділити на певні категорії (рис. 1.7).

Рисунок 1.7 – Види державних банків

Джерело: складено автором

Ощадні банки еволюціонували в універсальні банки, які, крім депозитної та кредитної діяльності, займаються також валютними, торговими та промисловими інвестиціями, тобто встановлюють відносини фінансової власності з юридичними та фізичними особами.

Ощадний банк - це фінансова установа, яка збирає кошти у вигляді депозитів. Він надає кредити під заставу нерухомості. Його основна діяльність полягає у фінансуванні купівлі нерухомості. Більшість кредитів ощадних банків є довгостроковими, але якщо ощадні банки надають кредити за фіксованою ставкою протягом тривалого періоду, коливання ринкових процентних ставок спричиняють коливання прибутків ощадних банків, а коли ринкові процентні ставки зростають, виникають значні збитки [15].

Отже, розподіл ощадних банків має свій розподіл. Основними типами ощадних кас є поштові ощадні каси, взаємні ощадні каси та взаємні ощадні

банки. Поштові ощадні каси є результатом організаційного злиття поштової системи та ощадних банків, вони збирають кошти та виплачують відсотки через поштові відділення. Вони не мають власних коштів, але інвестують у державні цінні папери. Облігації, випущені державними поштовими ощадними касами, гарантуються державою. Депозити, кредити, платежі та перекази є основними видами діяльності цих банків. Поштові ощадні банки поширені в країнах із середнім рівнем доходу та розвинених країнах, таких як Японія, Великобританія, Австралія, Франція та Індія.

Наступним типом ощадних банків є трастові та ощадні каси, які дуже поширені у Великій Британії. Ощадні каси і трасти відкривають рахунки для фізичних осіб (звичайні рахунки) і компаній (переважно інвестиційні рахунки) майже у всіх поштових відділеннях. Як і ощадні та поштові банки, трастові банки та ощадні каси інвестують отримані кошти в державні цінні папери (такі як державні облігації, векселі та купони) і виплачують відсотки за вкладами з отриманих дивідендів. За формою власності ощадно-кредитні банки поділяються на взаємні та кооперативні.

Взаємні ощадні банки є третім типом ощадних банків, що класифікуються як кооперативні. Ці банки поширені в Сполучених Штатах, де вони об'єднані в Національну асоціацію взаємних ощадних банків. На відміну від трастових і ощадних банків, вони не випускають і не продають акції, оскільки не мають статутного капіталу, а вкладені кошти повертаються засновникам через певний період часу. Взаємні ощадні каси управляються радою директорів, які не отримують офіційної винагороди за свою роботу. Для дрібних вкладників вони відкривають звичайні рахунки, інвестиційні рахунки та рахунки NRA (поєднання ощадного рахунку та чекового рахунку, відкритого для чекових депозитів, з мінімальною або середньою комісією за залишок та обмеженою відсотковою ставкою). Основними видами діяльності ощадних кас є споживче та іпотечне кредитування, а також інвестиції в цінні папери. Прибутки використовуються для формування гарантійного фонду шляхом виплати відсотків за вкладами, але ці відсоткові ставки є нижчими, ніж у

комерційних банках. Щоб стимулювати ощадні банки, їхні прибутки оподатковуються за нижчою ставкою [17].

В Україні ощадним банком є ПАТ «Державний ощадний банк України». У 2016 році банк став універсальною фінансовою установою, яка обслуговує фізичних осіб, малі, середні та великі підприємства і має найбільшу філіальну мережу.

Банк розвитку - це особливий вид фінансової установи, статутний капітал якої формується за рахунок коштів державного бюджету.

Банки розвитку створюються як окремими країнами, представленими міністерствами, відомствами та групами країн, так і міжнародними фінансовими організаціями (Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Азійський банк розвитку (АБР), Африканський банк розвитку (АфБР), Західноафриканський банк розвитку (ЗАБР), Міжамериканський банк розвитку (МБР), Скандинавський банк розвитку (СБР), Ісламський банк розвитку (ІБР) та ін.).

Одним із прикладів є Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), який є державною фінансовою установою, покликаною надавати довгострокове фінансування для розвитку менш розвинених регіонів Європи. Його метою є надання кредитів на реконструкцію та будівництво об'єктів, що становлять інтерес для ЄС та асоційованих країн. Його статутний капітал складається з внесків країн-членів.

Група Світового банку була створена для відбудови та надання допомоги країнам Західної Європи після Другої світової війни, а її офіційною місією є скорочення бідності та підвищення якості життя. Група Світового банку складається з Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) та чотирьох інших дочірніх банків, включаючи Міжнародну фінансову корпорацію (МФК).

Основним завданням Фонду є захист інтересів вкладників та інших кредиторів Банку, що ліквідується. Тому за їх участі, або вони можуть створювати санаційні та /або брідж-банки. Резолюційні банки також відомі під

іншою назвою - брідж-банки. Цей термін використовується для позначення банку, який тимчасово утримує застраховані депозити та активи (хороші та такі, що підлягають примусовому стягненню), передані з неплатоспроможного банку, що ліквідується (до моменту їх продажу інвесторам). [18].

Основною функцією цих банків є робота з непрацюючими активами не тільки банків, в яких призначено тимчасову адміністрацію або які перебувають у стадії ліквідації, а й банків, що функціонують, з метою задоволення вимог вкладників та інших кредиторів.

Одним із перших прикладів застосування концепції державних банків стало оздоровлення банківської системи Швеції у 1990-1994 роках, коли для централізованого управління ризиковими активами банківської системи було створено два державні санаційні банки: Retriva та Securum. Однак в обмін на передачу «непрацюючих активів» санаційним банкам найбільші банки Швеції - Gotabanken і Nordbanken - були націоналізовані.

Діяльність та функції експортно-імпортних банків безпосередньо пов'язані з розвитком та диверсифікацією експортного потенціалу країни, підвищенням інвестиційної привабливості країни, підвищенням конкурентоспроможності національної економіки та її інтеграцією у світову економіку. Ці державні банки стають невід'ємною частиною відповідної інфраструктури і забезпечують реалізацію механізмів підтримки та фінансових гарантій для формування сучасної структури економіки та концентрації капіталу на пріоритетних для країни програмах.

Наприклад, Експортно-імпортний банк Китаю (Ексімбанк) надає кредити для експорту електронної продукції або великомасштабного обладнання та послуг іноземним урядам [19].

В Україні Ексімбанком є АТ «Укрексімбанк», який разом з ПАТ КБ «Приватбанк» та АТ «Ощадбанк» з 2018 року є системно важливим банком. Ця ситуація регулюється рішенням Ради директорів Національного банку України № 161-рш від 20 березня 2018 року. Ці банки також мали статус системно важливих у 2016-2017 роках.

«Бридж-банк», як і санаційний банк є інструментом врегулювання неплатоспроможності банків [20]. "Бридж-банк" є одним з основних інструментів, що використовується національними органами влади як крайній засіб для вирішення проблем неплатоспроможних банків, із заявленою метою реструктуризації основної діяльності банку, щоб зберегти його основні функції і не підірвати довіру на фінансовому ринку та фінансову стабільність.

Бридж-банк - це нова тимчасова організація, призначена для підтримки основної діяльності банку доти, доки не буде знайдено життєздатного та сталого рішення. Це особливий випадок підходу "buy-and-build", коли всі або частина активів і зобов'язань банку, що перебуває в кризі, передаються, що дозволяє бридж-банку зберегти вартість материнського банку і уникнути його банкрутства.

Інший поділ державних банків залежить від характеру їхньої діяльності (рис. 1.8).

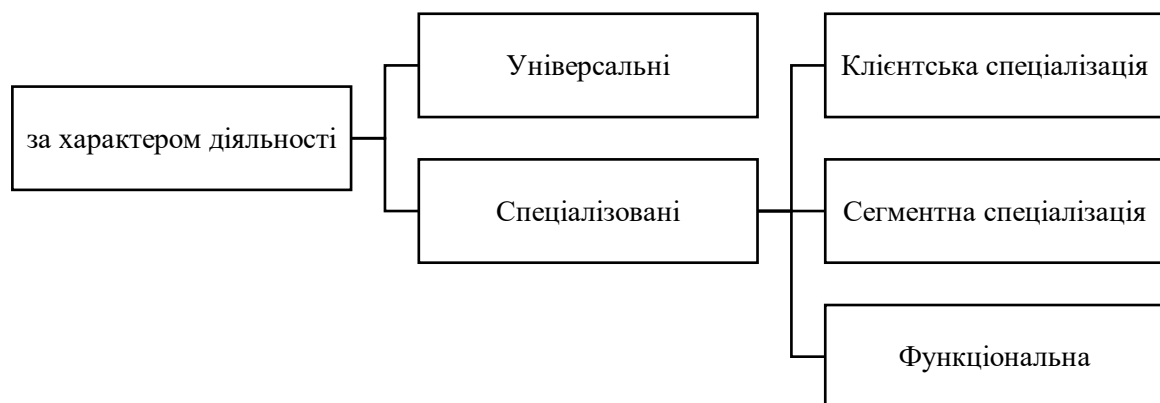

Рисунок 1.8 – Поділ банків за характером діяльності

Джерело: побудовано автором

Універсальні (глобальні) державні банки можуть надавати повний спектр банківських послуг та послуг з обслуговування клієнтів, незалежно від того, чи їхня діяльність зосереджена на фізичних або юридичних особах.

Наприклад, ПАТ КБ «Приватбанк», український державний банк, є глобальним банком. Він спеціалізується на обслуговуванні фізичних та

юридичних осіб усіх форм власності та здійснює всі основні види банківської діяльності: депозити, кредити, акції, розрахунки, інвестиції та послуги.

Спеціалізовані банки - це банки, які спеціалізуються на певних видах діяльності: кредитування нерухомості, зовнішньоекономічних операціях, ощадних вкладах тощо. В Україні банк є спеціалізованим, якщо більше 50% його активів є активами одного виду (інвестиційний банк, іпотечний банк, кліринговий або розрахунковий банк), а банк є спеціалізованим ощадним банком, якщо більше 50% його зобов'язань складають вклади фізичних осіб.

Спеціалізовані банки в усьому світі зосереджуються на:

- клієнтська спеціалізація (обслуговування певної групи клієнтів);
- спеціалізовані банки (обслуговують переважно юридичних та фізичних осіб у певній галузі).
- функціонально спеціалізовані банки (надають обмежену кількість послуг більшості клієнтів);

У світі є й інші приклади, коли державні банки класифікуються на різні типи. Наприклад, у Китайській Народній Республіці державні банки поділяються на політичні та комерційні.

Політичні державні банки поділяються на:

- Банк розвитку Китаю
- Експортно-імпортний банк Китаю
- Сільськогосподарський банк розвитку Китаю.

Державні комерційні банки в Китайській Народній Республіці поділяються на такі банки

- Промислово-комерційний банк Китаю
- Центральний банк Китаю
- Сільськогосподарський банк Китаю
- Народний банк розвитку Китаю.

Суворі спеціалізація державних банків у Китайській Народній Республіці забезпечує більш ефективне використання ресурсів державного бюджету.

Як і комерційні банки, державні банки поділяються на багатофіліальні банки, банки з невеликими філіями та банки без філій.

Тому в розвинених країнах основними інструментами є державне фінансування та нова концепція центрального банку, згідно з якою емітовані кошти використовуються для сприяння кредитуванню реального сектору та досягнення національних або регіональних стратегічних цілей. З цією метою державним банкам має бути відведена особлива роль. Зокрема, класифікація державних банків на різні типи визначається особливостями національної банківської системи, рівнем економічного розвитку та цілями уряду. Це особливо важливо для країн, що розвиваються, яким необхідно слідувати моделі розвитку. Особливо важливим це питання є для України, яка протягом останніх двадцяти п'яти років є світовим рекордсменом за обсягом загальних економічних втрат.

Іншими словами, з одного боку, існують об'єктивні та суб'єктивні причини для збільшення частки держави в економіці та окремих секторах, а з іншого - держава, як власник активів, прагне до примноження і не сприймає самообмеження, що негативно впливає на конкурентне середовище та призводить до дисбалансів у накопиченні та перерозподілі активів і підвищення схильності суб'єктів господарювання до ризику.

Іншими словами, зміни у структурі власності капіталу банків призведуть до посилення ролі держави, що необхідно враховувати.

Участь держави в банках, як правило, характеризується неефективним управлінням. Банки проводять ризиковану політику або діють без урахування економічних інтересів, знаючи, що збитки понесе держава. У певний момент, через небажання або фінансову неспроможність держави, держава припиняє фінансувати ці банки, і вони потрапляють у серйозні фінансові труднощі.

Держава, як власник банків, повинна бути прозорою та підзвітною у своїх рішеннях, дотримуватися чітких правил та розробити систему нагляду за цими банками, щоб виключити можливість зловживань та забезпечити фінансові стимули для покращення їхньої діяльності.

В літературі наводяться різні аргументи «за» і «проти» державних банків. Основна критика полягає в тому, що державні банки перешкоджають чесній конкуренції, сприяють неефективному використанню бюджетних ресурсів та корупції, а також перешкоджають створенню повноцінних фінансових ринків та ринкових систем розподілу ресурсів. Водночас є чимало свідчень того, що державні банки компенсують нерозвиненість механізмів фінансового посередництва та недостатню капіталізацію банківської системи, беручи на себе частину високих ризиків та невизначеності, пов'язаних з кредитуванням ключових секторів економіки.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка ринкової позиції банків з державним капіталом

Аналіз діяльності вітчизняних державних банків та визначення їх частки в банківській системі України є необхідним і важливим на даному етапі, оскільки збільшення частки державних банків посилює вплив системних ризиків та ускладнює конкурентне середовище. Під час фінансової кризи посилилася увага до функціонування та ролі державних банків у банківській системі та економіці країни в цілому, оскільки саме державні банки є основою стабільності банківської системи країни.

Станом на 1 січня 2024 року на ринку банківських послуг України працює 63 банки, з яких 27 – це банки з іноземним капіталом, з них 19 – це банки зі 100% іноземним капіталом, та 5 – це банки з державним капіталом (рис. 2.1).

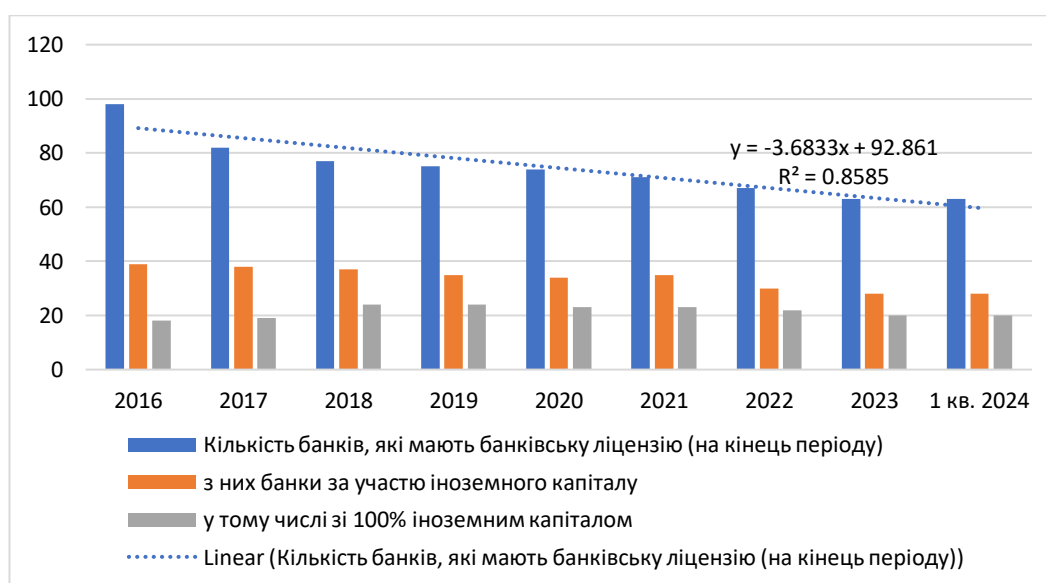

Рисунок 2.1 - Кількість банків в Україні у 2016-2020 рр.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [33]

Діяльність українських банків за участю державного капіталу напередодні воєнної російської агресії та у воєнний час підтверджує їх вагомий внесок у стабілізацію економіки та фінансової системи в цілому. Напередодні війни у 2022 році український банківський сектор характеризувався капіталізованістю, ліквідністю, прибутковістю, майже не залежав від зовнішніх ринків капіталів і в надзвичайних умовах війни забезпечує фінансову стабільність. Вагому роль у забезпеченні стабільності відіграють банки з державним капіталом.

У 2023 році найбільший збройний конфлікт на європейському континенті вийшов на новий рівень інтенсивності. Майже кожна область України перебуває під постійними ракетними та безпілотними обстрілами. Мільйони сімей були змушені покинути свої домівки, а руйнування промислових і цивільних об'єктів фіксуються щодня в усіх регіонах країни. У цьому складному контексті українська банківська система продемонструє інституційну спроможність, надаючи банківські послуги населенню безперебійно. Попри всі труднощі, прибутковість банківської системи у 2023 році була високою, переважно завдяки інвестиціям в ОВДП (рис. 2.2).

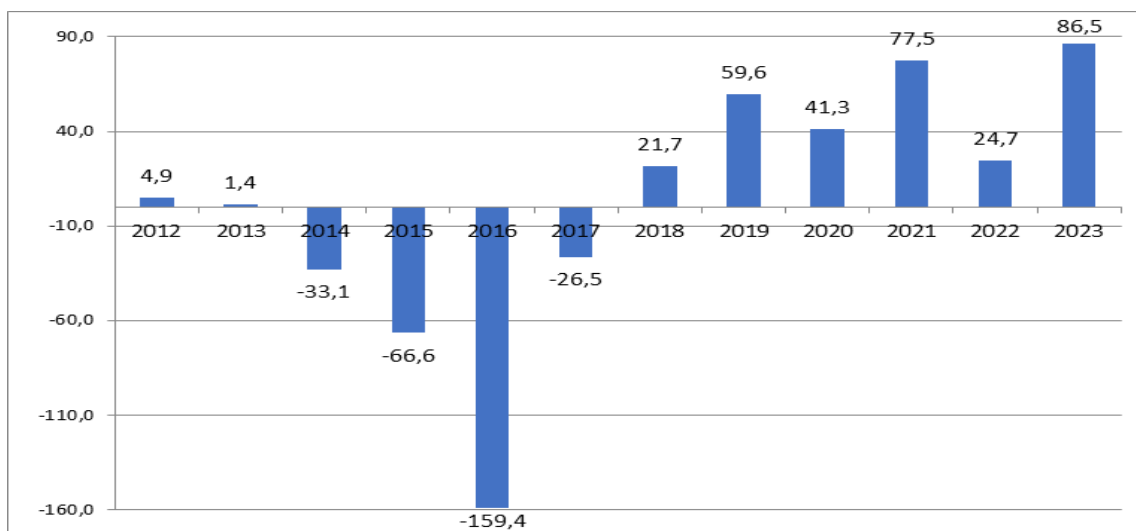

Рисунок 2.2 - Динаміка фінансового результату банківської системи за період 2012 – 2023 рр. (млрд. грн.)

Складено автором за даними Національного банку України [22]

Така ситуація змусила законодавчу владу запровадити податок на профіцит банківської системи на період 2023-2025 років. Фіскальні заходи

виправили помилки монетарної політики, які заохочували банки отримувати великі прибутки, зберігаючи ліквідність (у депозитних сертифікатах ВВП, кореспондентських рахунках в іноземних банках або державних облігаціях), замість того, щоб продовжувати кредитувати економіку.

Результати діяльності державних банків України напередодні та під час російського військового наступу підтверджують їхній важливий внесок у стабілізацію економіки та банківської системи в цілому.

Напередодні війни у 2022 році український банківський сектор характеризувався достатнім рівнем капіталу, ліквідності та прибутковості, був практично незалежним від зовнішніх ринків капіталу та забезпечував стабільність грошового обігу у виняткових умовах війни. Важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності відігравали державні банки. Банківська криза в Україні у 2014-2017 роках призвела до змін в інституційній структурі системи, зокрема до значного збільшення частки держави в банківському секторі.

Це було спричинено такими чинниками:

- націоналізація найбільшого приватного банку, який на момент прийняття рішення про перехід у державну власність володів 21,33% активів системи;
- виведення з ринку значної кількості неплатоспроможних банків, більшість з яких перебували у приватній власності, що перерозподілило співвідношення між складовими системи;
- хронічні проблеми в діяльності традиційно державних банків (Ощадбанк, Укрексімбанк), які призвели до необхідності значної їх рекапіталізації. У цей час, в Україні є п'ять державних банків. Держава контролює понад 50% активів банківської системи країни. Державними банками є АТ «Ощадний банк», АТ КБ "Приватбанк", Укрексімбанк України та ПАТ АБ "Укргазбанк", а також у 2023 році до групи державних банків увійшов АТ "Сенс Банк" (колишній АТ "Альфа-Банк"). За даними НБУ, основною причиною націоналізації АТ "Альфа-Банк" було те, що власниками банку були

громадяни росії, які перебували під санкціями. НБУ вважав, що в результаті їхньої власної діяльності/участі їхній бізнес-бренд не є повним, і заборонив їм користуватися правом голосу в капіталі банку. З метою захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банку український уряд прийняв рішення про його націоналізацію, що стало першою політично вмотивованою націоналізацією банку.

Частка банків з державною участю у капіталі в Україні є значною, різко збільшившись в 2016 році, та продовжуючи зростання в 2023 після націоналізації СЕНС банку. Ринкова позиція банків за капіталом, активами та депозитами після націоналізації СЕНС БАНКУ є значною (рис. 2.3).

Рисунок 2.3 – Динаміка ринкової позиції банків з державним капіталом в банківському секторі України, %

Складено автором за даними Національного банку України [22]

Саме існування державних банків не обов'язково є проблемою для банківської системи: деякі дослідження показали, що ці банки мають позитивний вплив. Згідно з теорією перспективи розвитку, державні банки можуть відігравати позитивну роль у стимулюванні економіки через субсидоване кредитування певних стратегічних секторів економіки [28]. Крім того, державні банки пом'якшують бізнес-цикл [29] та долають «ринковий

розрив», надаючи громадянам рівний доступ до банківських послуг. Останнє є особливо важливим у банкоцентричній моделі фінансової системи. Таким чином, державні банки можуть відігравати позитивну роль в економічному розвитку. Водночас державні банки також пов'язані з певними ризиками, особливо в країнах зі слабкими інституціями. Ці ризики, по-перше, пов'язані з проблемою «агент-принципал» (керівництво державного банку як «агента» не завжди діє в інтересах держави як «принципала»). Другим ризиком є проблема політично пов'язаного кредитування, коли умови кредитування визначаються політичними рішеннями, а не об'єктивною оцінкою позичальника [30]. Політичні партії, що перебувають при владі, зацікавлені в існуванні державних банків і активно впливають на їхнє керівництво з метою виконання своїх політичних обіцянок. Це має значний негативний вплив на ефективність банків та фінансову стабільність системи в цілому [31]. Третій ризик - витіснення приватних гравців, якщо державні банки отримують підтримку від свого власника (держави), якої не мають приватні банки (наприклад, в Україні - повне державне гарантування вкладів в Ощадбанку [32]).

Державні банки відіграють важливу роль у підтримці державних програм у частині бюджетного фінансування та кредитування юридичних і фізичних осіб за програмою 5-7-9%, але якість механізмів реалізації цих програм погіршується. Фінансові потоки протягом воєнних років були перерозподілені на користь банків з державним капіталом.

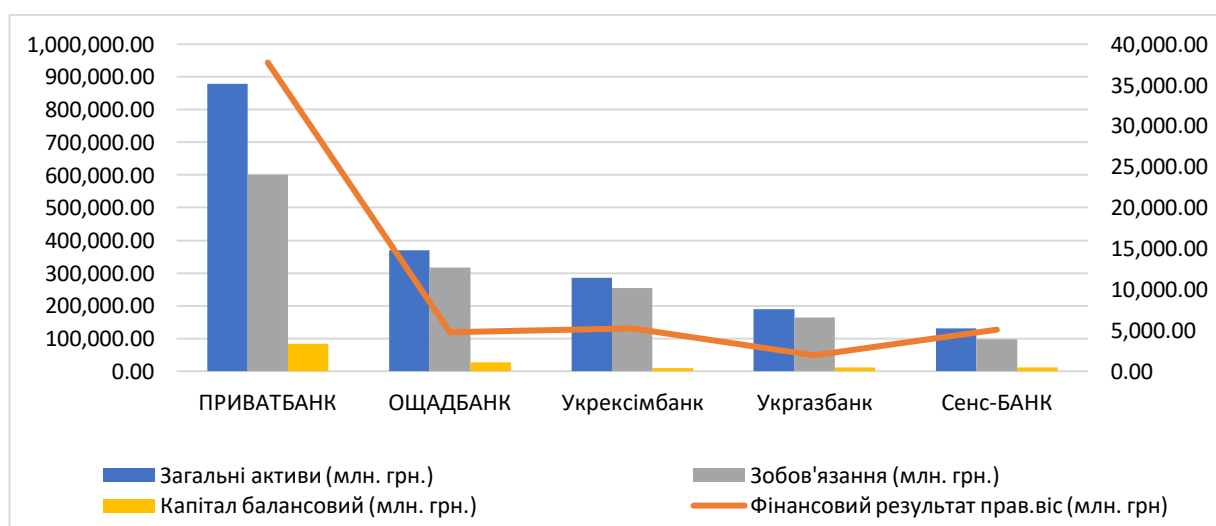

Рисунок 2.4 – Основні показники банків з державним капіталом станом на 01.01.2024 р.

Джерело: складено за даними [33]

Згідно з наказом Міністерства фінансів, стратегічними завданнями державних банків під час війни та післявоєнної відбудови економіки є:

- надання фінансової підтримки пріоритетним галузям економіки та підприємствам з критичною інфраструктурою (об'єктам);
- доступність банківських послуг для забезпечення захисту прав споживачів, особливо в контексті соціального захисту населення, за умови відсутності фізичної загрози для персоналу банків;
- створення умов для швидкого відновлення банківських послуг в цілому та забезпечення функціональності і безперервності роботи банків державного сектору;
- проектування, впровадження та підтримка ефективних систем фізичної безпеки, безпеки операційних систем, у тому числі з використанням хмарних рішень, та систем кібербезпеки;
- ефективне та безперервне функціонування менеджменту банку для забезпечення прийняття необхідних управлінських рішень;
- захист фінансової стабільності банку, виявлення потенційних загроз фінансовій стабільності та швидке реагування на загрози фінансовій стабільності та/або управління ними [34].

Проаналізуємо частку депозитного та кредитного портфелів державних банків в банківській системі України (табл 2.1).

Таблиця 2.1 – Стан та динаміка коштів та кредитів державних банків України

Банк	01.01.2023		01.01.2024		Темп %	01.01.2023		01.01.2024		Темп %
	Обсяг (млн. грн.)	Частка (%)	Обсяг (млн. грн.)	Частка (%)		Обсяг (млн. грн.)	Частка (%)	Обсяг (млн. грн.)	Частка (%)	
ДЕПОЗИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ										
Кошти СГ та НФУ					Кошти фізичних осіб					
По всіх банках	942 713,5	100,0	1 321 896,6	100,0	40,2	933 552,8	100	1 084 280,7	100,0	16,1
ПРИВАТБАНК	130 327,4	13,8	157 329,3	11,9	20,7	333 937,1	35,8	391 514,0	36,1	17,2
ОЩАДБАНК	62 415,5	6,6	108 892,8	8,2	74,5	166 734,8	17,9	188 332,6	17,4	13,0
Укрексімбанк	92 224,6	9,8	149 635,8	11,3	62,3	32 699,9	3,5	37 849,7	3,5	15,7
Укргазбанк	79 628,0	8,4	119 651,3	9,1	50,3	32 128,1	3,4	33 586,6	3,1	4,5
СЕНС-БАНК	18 180,4	1,9	47 342,8	3,6	160,4	42 981,7	4,6	47 797,5	4,4	11,2
По держ. банкам	382 775,9	40,6	582 851,9	44,1	52,3	608 481,6	65,2	699 080,4	64,5	14,9
КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ										
кредити юридичних осіб (з %-ми, без резервів)					кредити фізичних осіб (з %-ми, без резервів)					
По всіх банках	826 184,4	100,0	802 262,5	100,0	-2,9	209 944,3	100,0	222 589,7	100,0	6,0
ПРИВАТБАНК	198 715,7	24,1	207 666,7	25,9	4,5	55 173,1	26,3	70 961,8	31,9	28,6
ОЩАДБАНК	91 788,2	11,1	94 279,9	11,8	2,7	16 330,7	7,8	19 523,1	8,8	19,5
Укрексімбанк	101 976,0	12,3	93 618,6	11,7	-8,2	1 630,4	0,8	1 641,5	0,7	0,7
Укргазбанк	71 927,6	8,7	69 046,9	8,6	-4,0	5 715,0	2,7	6 766,1	3,0	18,4
СЕНС-БАНК	35 429,7	4,3	31 089,0	3,9	-12,3	27 198,1	13,0	24 324,7	10,9	-10,6
По держ. банкам	499 837,1	60,5	495 701,1	61,8	-0,8	106 047,3	50,5	123 217,2	55,4	16,2

Джерело: складено за даними [33]

Настрої фізичних осіб до зберігання коштів є барометром довіри громадян до банків [21, с. 68]. На банки з державною часткою капіталу припадає 64,6% капіталу населення та 52,3% коштів корпоративних суб'єктів (рис.2.5). Однак темпи зростання депозитів населення у приватному банківському секторі вищі, головним чином завдяки вищим відсотковим ставкам. Лідерами ринку з залучення депозитів фізичних осіб є Сенс Банк, Приватбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк.

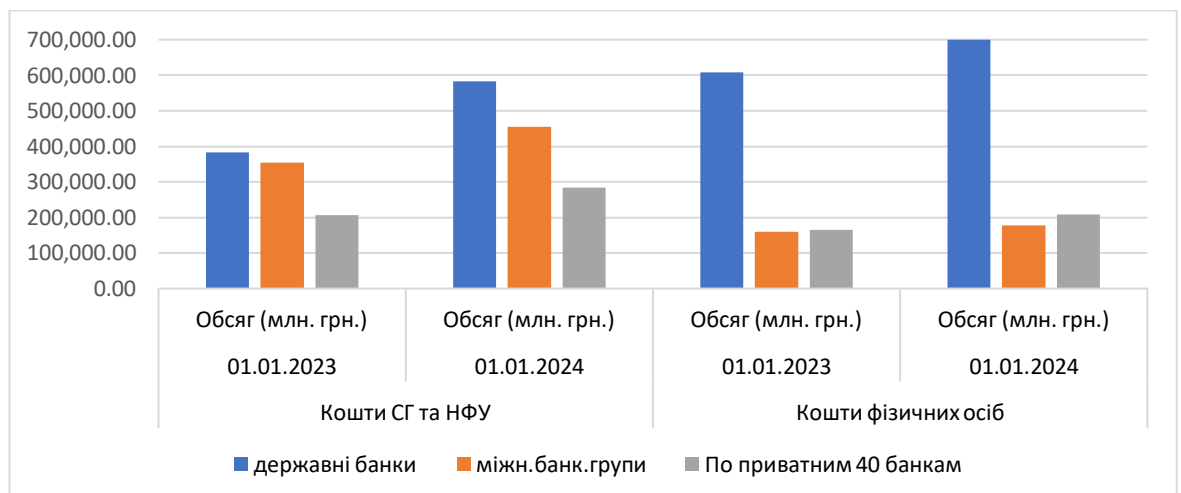

Рисунок 2.5 - Обсяги коштів юридичних та фізичних осіб в розрізі груп банків за 2022-2023 роки

Джерело: складено за даними [33]

Довіра населення вимірюється напрямом грошових потоків. Наприклад, у 2023 році депозити фізичних осіб у банках зросли на понад 114 млрд грн, 250 млн доларів США та 180 млн євро відповідно. Покращився тренд за строками погашення - більше половини приросту гривневих депозитів припадає на строкові вклади. Результати року показали, що банківська система користується довірою населення. Активи зросли у 43 банках та 21 банківській установі, чотири з яких втратили банківську ліцензію. Хоча зростання гривневих депозитів у системі пов'язане зі збільшенням виплат заробітної плати, збільшення валютних депозитів у системі за останні три місяці свідчить про те, що населення відновило довіру до держави в цілому під час війни.

Підприємства працюють у дуже складних умовах. Якщо раніше було доцільно тримати запаси матеріалів на складах, то під час війни, коли склади постійно бомбили, ліквідність у банках зросла. Так, до 2023 року активи юридичних осіб у банках зросли на понад 305 мільярдів гривень, 850 мільйонів доларів США та 450 мільйонів євро відповідно. У 52 банках активи юридичних осіб збільшилися, а в 15 - зменшилися.

Залишок коштів на рахунках суб'єктів господарювання у банках з державним капіталом протягом 2023 року зріс на 52%, що на 12 відсоткових пунктів більше, ніж в середньому по системі. Зростання коштів фіксуємо у всіх банках з державним капіталом (рис. 2.6). Лідером серед державних банків за темпами приросту коштів у цьому сегменті є СЕНС-БАНК, який протягом 2022 року значно наростив клієнтську базу саме в цьому сегменті. Проте ПРИВАТБАНК домінує за обсягом коштів суб'єктів господарювання, що зберігаються на рахунках в банку маючи сталу клієнтську базу. Як бачимо, корпоративний бізнес більше довіряє свої кошти банкам за участю держави в капіталі.

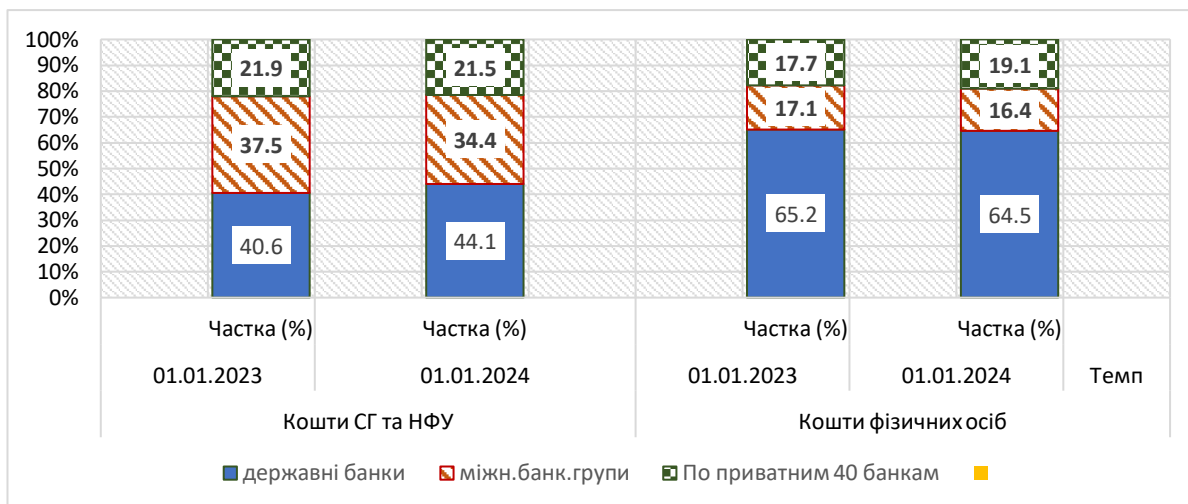

Рисунок 2.6 – Структура коштів юридичних та фізичних осіб в розрізі груп банків України за 2022-2023 роки

Джерело: складено за даними [33]

Розподіл коштів за групами банків виглядає наступним чином: банки з державним капіталом - 44,1%, частка міжнародних банківських груп - 34,4%, приватних банків - 21,5%. Такий рівномірний розподіл відповідає якості сервісів. Так, банки з іноземним капіталом домінують в обслуговуванні міжнародних операції клієнтів. Кредитні послуги державних банків зосереджені на державних програмах, включаючи процентні свопи на рівні 5-7-9%, за якими держава бере на себе частину витрат позичальника на сплату відсотків та надає гарантії. Банки з найбільшою та найшвидше зростаючою базою корпоративних клієнтів - Укресімбанк, Ощадбанк, Укргазбанк, Сенса Банк та Приватбанк, а це означає, що компанії більш схильні вкладати свій капітал у державні банки.

Аналіз динаміки кредитних портфелів юридичних та фізичних осіб показує, що системна криза в банківському секторі розпочалася задовго до 2022 року. У 2007 році кредити в реальний сектор економіки становили 75% ВВП, але через кілька криз ця частка впала до 19,9% у 2022 році та 15,7% у 2023 році. Банківський сектор систематично скорочує кредити в реальний сектор економіки. Це відбувається попри програми державної підтримки, спрямовані на зниження процентного навантаження на позичальників у пріоритетних галузях економіки. Іншими словами, Кабінет Міністрів України

виступає безпосереднім учасником монетарного трансмісійного механізму, зменшуючи вплив облікової ставки Національного банку на грошово-кредитний ринок. Якщо цей вплив на грошовий ринок буде усунуто, кредитні перспективи ще більше погіршаться.

Якщо по кредитами фізичних осіб маємо приріст портфелю, то портфель кредитів юридичних осіб продовжию тенденцію на зменшення (рис. 2.7). Це пов'язано з тим, що по-перше, інвестиції в державні облігації, дві третини яких перебувають у власності державних банків, зросли на 200 млрд грн. По-друге, зміни в правилах утримання банками коштів клієнтів призвели до збільшення залишків на рахунках з 65 млрд грн до 223 млрд грн.

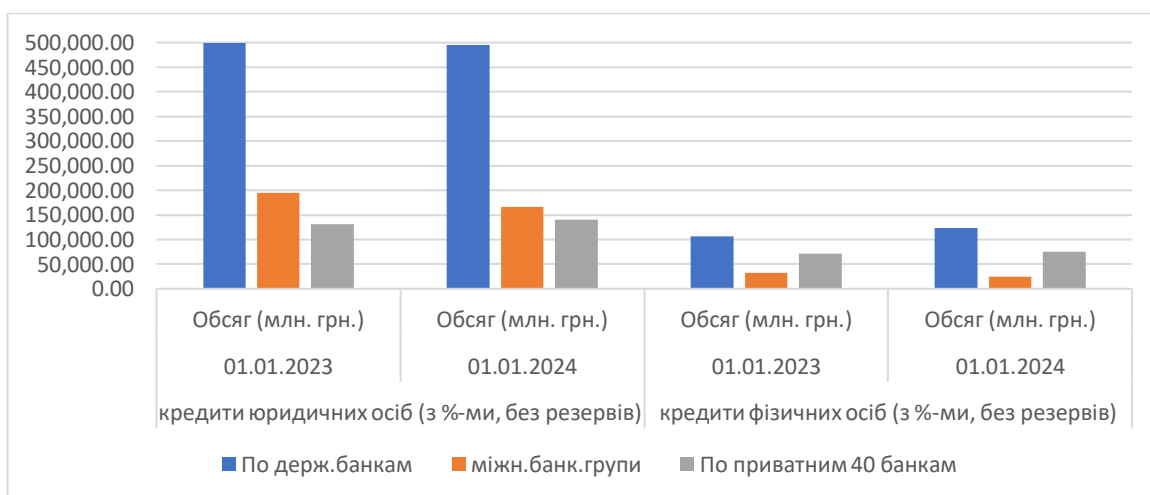

Рисунок 2.7 - Обсяги кредитів юридичним та фізичним особам в розрізі груп банків України за 2022-2023 роки

Джерело: складено за даними [33]

У секторі роздрібного кредитування зростання зумовлене поширенням електронних продажів, пов'язаним з обмеженнями на використання пластикових карток для зарплатних проектів. Банки з державним капіталом, як і більшість українських банків, у березні 2022 року закрили невикористані ліміти за платіжними картками [35, с. 27]. Такі, кредити приватним особам, надавали переважно Приватбанк, Ощадбанк, та Укргазбанк. Крім того державні банки є активними учасниками ринку іпотечного кредитування в межах програми «Оселя», що фактично є штучним продуктом, а не конкуренцією за клієнтів.

Однак, незважаючи на воєнні ризики, роздрібний кредитний портфель банків з державним капіталом збільшився на 10,6 млрд грн. (рис. 2.8). При цьому варто зазначити, що державні банки продовжують роботу щодо покращення якості кредитного портфелю, зменшуючи частку NPL.

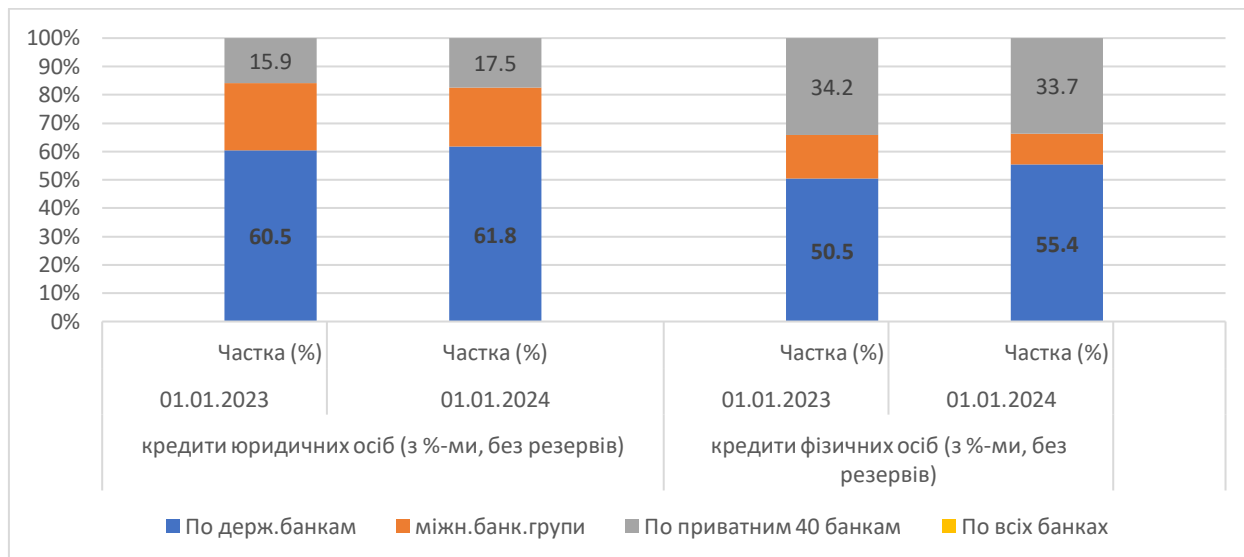

Рисунок 2.8 – Структура кредитів юридичних та фізичних осіб в розрізі груп банків України за 2022-2023 роки

Джерело: складено за даними [33]

Дослідження показує, що концентрація державних банків зростає, а це означає, що ринок банківських послуг стає все більш монополізованим, що є негативним явищем в ринкових умовах. Це призведе до збільшення ринкової ваги системно важливих державних банків та ускладнення умов діяльності для інших банків.

2.2 Оцінка ефективності діяльності банків з державним капіталом

Як уже зазначалося, діяльність державних банків у нашій країні є переважно комерційною, тому постає питання, за якими критеріями і як її

оцінювати. Деякі автори пропонують розглядати ефективність у більш широкому контексті та пов'язувати зміст поняття із задоволенням суспільних та приватних потреб. Наприклад, у випадку фінансових установ вони пропонують оцінювати результати діяльності, які слугують інтересам акціонерів, підвищують продуктивність бізнес-процесів і прибутковість операцій банку, мінімізуючи при цьому витрати на впровадження.

Таке трактування заслуговує на увагу, але, на нашу думку, не розкриває багатоаспектності поняття "ефективність" навіть для банків, капітал яких належить державі.

На нашу думку, ефективність є комплексним поняттям, яке показує різноманітність функцій суб'єкта в певному середовищі та пов'язане не лише з виконанням ним своїх виключних функцій, досягненням позитивних економічних результатів як суб'єкта господарювання, а й з відповідністю його діяльності потребам вищого порядку - економіки чи окремих осіб. Такий підхід до розкриття змісту ефективності доречний переважно для юридичних осіб, капітал яких сформовано за рахунок держави.

Водночас наявність державного власника в капіталі банку означає, що держава вважає цю установу (банк) важливою для економіки і апріорі передбачає, що її (держави) інтереси будуть тією чи іншою мірою враховані в стратегії розвитку грошово-кредитної установи, а кошти, інвестовані в її капітал, будуть використовуватися ефективно.

У цьому сенсі багатоаспектність поняття "ефективність" може бути певною мірою виміряна за допомогою набору показників, що ґрунтуються на визначених критеріях ефективності.

Семантичне значення критеріїв вказує на те, що вони є символами, критеріями, правилами для прийняття рішень з метою оцінки відповідності чогось вимогам (вимірювання). Критерії можна поділити на формальні та емпіричні. Формальні критерії ґрунтуються на логіці, тоді як емпіричні критерії дають змогу встановити відповідність знань експериментальним даним.

Критерії ефективності повинні включати: операційну ефективність, комерційну ефективність, соціально-економічну ефективність, фіскальну ефективність. Перші два критерії відображають ефективність банку як самостійного комерційного суб'єкта, тоді як останні два відображають участь банку у вирішенні загальноекономічних проблем.

Операційна ефективність відображає виконання банком окремих функцій у досягненні його цілей та завдань і, у випадку державних банків, має бути пов'язана з вирішенням загальноекономічних проблем.

Комерційна ефективність відображає здатність банку демонструвати позитивні фінансові результати в результаті ефективності його основної діяльності, стабільних потоків доходів і розумного рівня управління ризиками та витратами.

Соціально-економічна ефективність означає ступінь задоволення потреб економіки та суспільства в цілому продуктами та послугами банку, а також відображає участь держави в реалізації соціальних проектів тощо.

Критерій фіскальної ефективності ґрунтується, зокрема, на тому, що реалізація комерційних проектів, які мають народногосподарське значення, здійснюється та капіталізується за рахунок бюджетних коштів, які переважно формуються за участю держави. Цей критерій відображає економне та ефективне використання бюджетних ресурсів і виражається через конкретні кількісні та якісні показники.

Визначені критерії ефективності називаються стандартними критеріями. Емпіричні критерії включають показники, які описують формальні критерії. Загальна оцінка емпіричних критеріїв дає комплексну оцінку діяльності державних банків.

У балансах банків переважає прострочена заборгованість, яка становить 37,4% від загального обсягу кредитів (44,1% корпоративних кредитів). Хоча банківська система наразі характеризується високою ліквідністю, висока частка простроченої заборгованості послаблює стійкість банківських установ та зменшує можливості для нового кредитування. У випадку

широкомасштабної атаки кредитний ризик різко зростає. Цей фактор вимагає здатності швидко очищати баланси банків від проблемної заборгованості, уникаючи при цьому судових позовів проти менеджерів банків та позичальників, які фізично втратили джерела доходу через війну. Лише таким чином банки могли сміливо надавати кредити новим, інноваційним галузям та підприємствам під час війни. Слід негайно створити банки (або компанії з управління активами), які б взяли на себе управління активами з негативним рейтингом і передали банкам цінні папери, випущені ними самими, з фіксованими термінами, встановленими наглядовими органами.

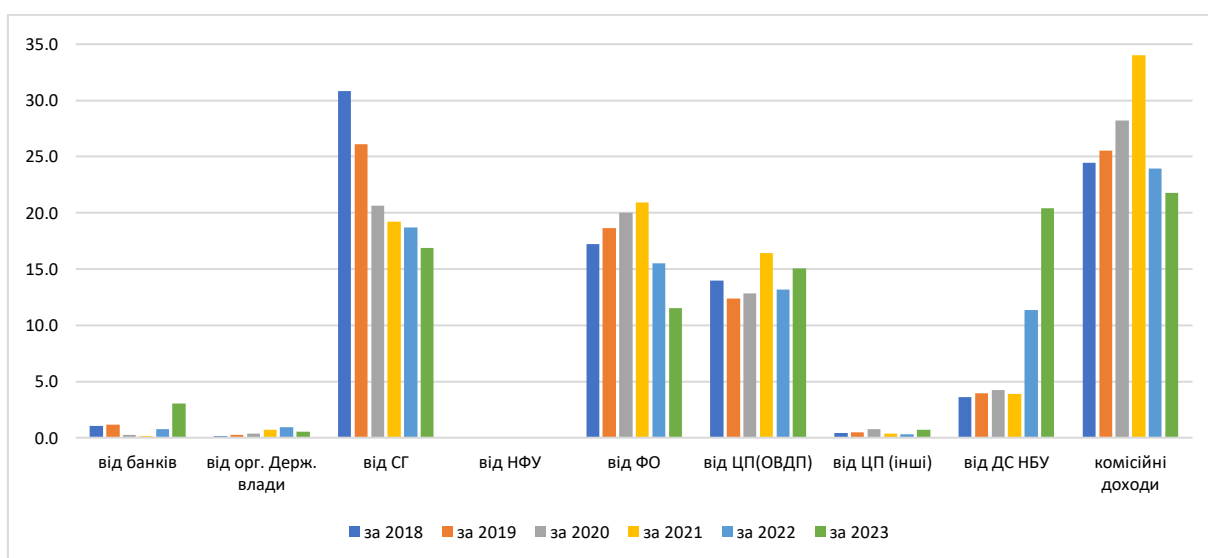

Рисунок 2.9 – Порівняльна структура процентних доходів і комісійних доходів у загальних доходах банківської системи у період 2018-2023 рр., %

Складено за даними Національного банку України (URL: <http://www.bank.gov.ua>). [33]

Рисунок 2.8 показує, що держава стала ключовою частиною банківської системи. Із загального обсягу процентних доходів у 344,5 млрд грн у 2023 році очікується, що доходи за ОВДП становитимуть 67,3 млрд грн, тоді як доходи за депозитними сертифікатами НБУ - 91,1 млрд грн, тобто 52,0% від загального обсягу доходів. Державні банки будуть найнадійнішими партнерами Міністерства фінансів України у 2023 році, а ОВДП становитимуть 73,7% авуарів держави. Ця група банків залишиться основним партнером уряду у фінансуванні державних видатків у разі дефіциту ліквідності. Станом на 1

січня 2024 року на державні банки припадало 56,1% чистих активів банківської системи (рис. 2.10).

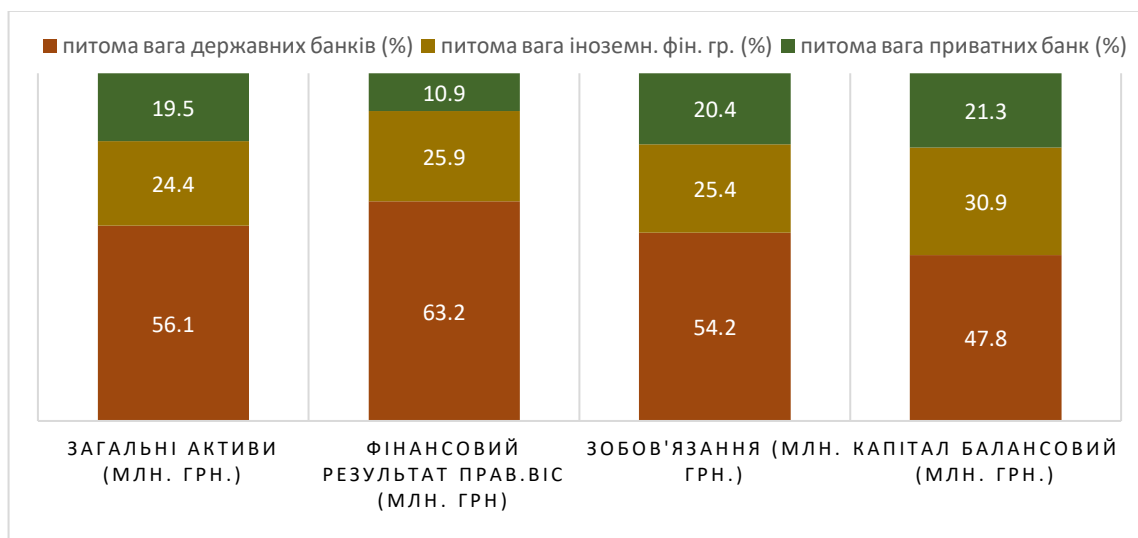

Рисунок 2.10 – Питома вага державних банків в основних показниках по банківського сектора станом на 01.01.2024 р.

Складено за даними Національного банку України (URL: <http://www.bank.gov.ua>). [33]

До початку повномасштабного наступу домінування державних банків розглядалося міжнародними кредиторами як системна проблема з корупційним ризиком. Згідно з міжнародними зобов'язаннями, Україна мала скоротити частку державних банків до 25%. Парадоксально, але саме висока частка державного капіталу в банківській системі забезпечила стабільність грошових потоків країни під час надзвичайного періоду 2022-2023 років.

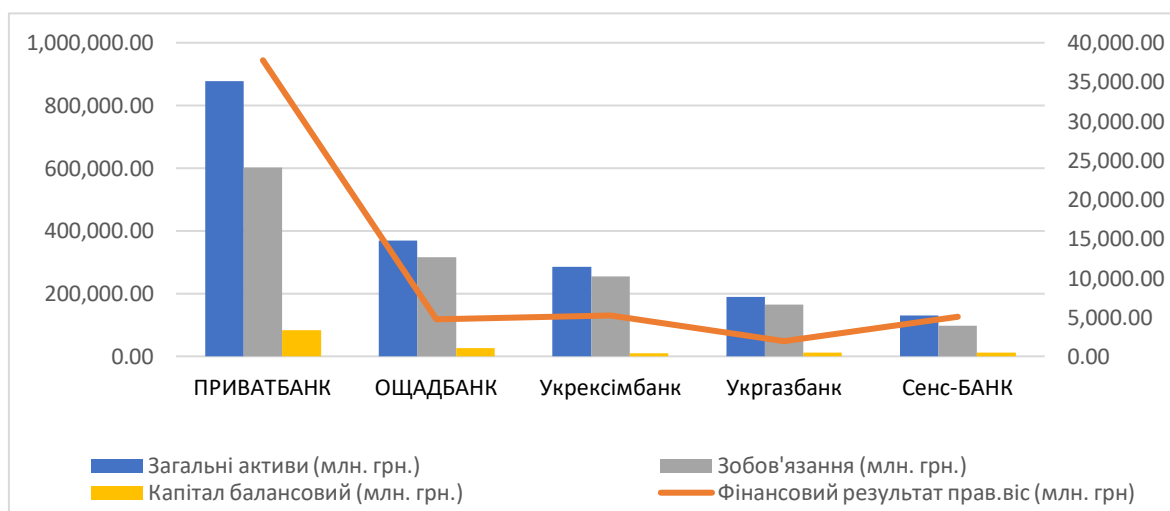

Рисунок 2.11 – Основні показники діяльності державних банків станом на 01.01.2024 р., млн. грн.

Складено за даними Національного банку України (URL: <http://www.bank.gov.ua>). [33]

Таблиця 2.2 підсумовує показники якості для державних банків порівняно з окремими іншими банками з кожної банківської групи.

ПриватБанк та Сенс Банк, які належать до державної банківської групи, мають вищу рентабельність активів. Сіті Банк та ING Bank в іноземній фінансовій групі, ПУМБ Банк, А Банк та Ідея Банк належать до приватної банківської групи.

Таблиця 2.2 – Показники ефективності роботи державних банків порівняно з окремими іншими банками України, станом на 01.01.2024р.

Назва Банку	Рентабельність активів (ROA), %	Чистий спред, %	Чиста процентна маржа, %	Чистий комісійний дохід, %	Доходність процентних активів, %	Вартість процентних зобов'язань, %
Середня по всім банкам	1,7	8,0	8,0	1,8	14,9	6,9
ПРИВАТБАНК	6,5	9,2	10,2	4,2	10,6	1,3
ОЩАДБАНК	1,6	7,3	6,3	2,2	12,5	5,2
Укресімбанк	2,1	1,7	1,9	0,5	8,9	7,2
Укргазбанк	1,3	4,2	4,4	0,9	11,9	7,7
Сенс-БАНК	6,1	5,3	6,7	2,8	13,1	7,8
По держ.банкам						
Райффайзен Банк	-0,9	6,1	4,9	0,8	12,4	6,3
УкрСиббанк	1,1	7,0	6,3	2,0	14,7	7,7
КРЕДІ АГРІКОЛЬ	2,8	7,0	6,6	0,2	15,3	8,3
ОТП Банк	-0,9	6,1	4,9	0,8	12,4	6,3
Сітібанк	1,1	7,0	6,3	2,0	14,7	7,7
КРЕДОБАНК	2,8	7,0	6,6	0,2	15,3	8,3
ПРОКРЕДИТ БАНК	-0,9	6,1	4,9	0,8	12,4	6,3
ІНГ Банк Україна	1,1	7,0	6,3	2,0	14,7	7,7
ПРАВЕКС-БАНК	-0,9	6,1	4,9	0,8	12,4	6,3
ПІРЕУС БАНК МКБ	1,1	7,0	6,3	2,0	14,7	7,7
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ	2,8	7,0	6,6	0,2	15,3	8,3
ПУМБ	3,2	9,7	9,9	1,6	17,1	7,4
УНІВЕРСАЛ БАНК	2,0	13,5	12,7	-1,4	15,8	2,4
А - БАНК	2,7	12,3	13,0	2,0	20,5	8,2
Ідея Банк	10,2	22,5	37,6	2,1	34,4	11,9

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [33]

До війни хороша маржа прибутку (різниця між середньозваженою рентабельністю активів і вартістю кредиту) була встановлена на рівні 4%. У післявоєнному 2023 році середня маржа прибутку зросла до 8%. Це відображає як високий коефіцієнт заборгованості в онкології, так і високі відсоткові ставки за кредитами та державними облігаціями. Чистий комісійний дохід відображає

якість обслуговування клієнтів банку, тоді як дохідність процентних активів і вартість процентного боргу відображають ринкову політику банку порівняно з його конкурентами.

2.3 Проблемні питання присутності державних банків

Слід зазначити, що зростання частки державних банків у банківському секторі є проблемою не лише для України. Дослідження (Звіт про фінансову стабільність, 2019) показує, що частка державних банків зростає під час загальних економічних потрясінь. Однак у більшості країн зі схожими економічними умовами частка державних банків після кризи зменшується і стабілізується на докризовому рівні. Оптимального рівня участі держави в банківському секторі не існує. В усіх країнах цей рівень коливається від 0,8% у Словаччині до 48% у Словенії. Однак в Україні високий рівень участі держави в банківському секторі має негативні наслідки.

Політичною проблемою, з якою ми стикаємося, є висока частка держави в банківському секторі, і необхідно розробити та впровадити заходи, спрямовані на зменшення цієї частки. Зменшення частки держави в банківському секторі необхідне для усунення або зменшення впливу наступних негативних явищ

- 1) **Фактична монополізація банківського ринку.** Єдиний власник (центр прийняття рішень) в особі держави означає, що держава виступає гарантом ринку і має можливість (і здебільшого це відбувається) встановлювати ціни на банківські продукти та послуги. Це негативно впливає на розвиток конкуренції в банківському секторі, ціноутворення на банківські ресурси та ефективність механізму трансфертного ціноутворення. Розрахунок індексу Герфіндаля-

Гіршмана (ННІ) показує, що український банківський ринок є висококонцентрованим. Динаміка індексу ННІ для банківського сектору та його основних компонентів показана на рисунку 2.12.

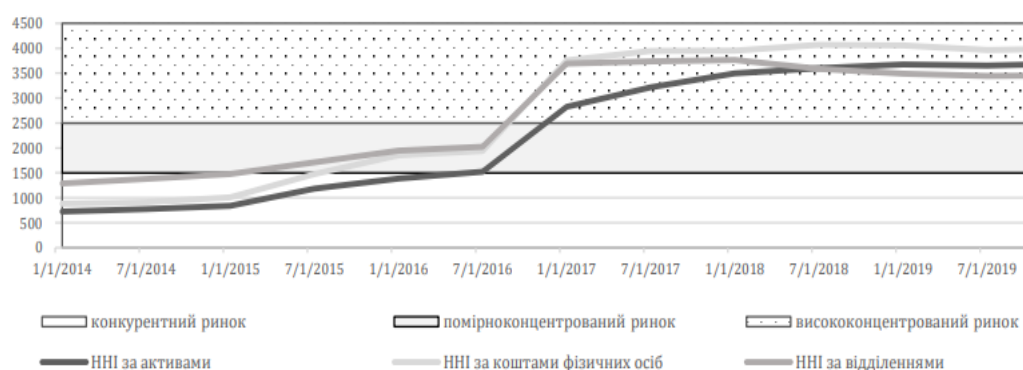

Рисунок 2.12 Динаміка ННІ банківського сектору України за основними компонентами (активи / кошти фізичних осіб / відділення)

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [33]

Другим фактором є непряма підтримка державних банків, які вважаються більш надійними фінансовими установами, а депозити в деяких банках повністю гарантовані державою¹⁰;

- 2) Існує **значний обсяг політично вмотивованого, погано керованого кредитування**. За даними Світового банку, Україна входить до трійки країн з найбільшою часткою непрацюючих кредитів¹¹ (World Bank Open Data, 2020). При цьому найбільша частка припадає на державні банки - 63,52% (за винятком ПриватБанку - 49,33%). Частка непрацюючих кредитів станом на 1 січня 2020 року показана на графіку 2.13.

Рисунок 2.13 – Частка непрацюючих кредитів в портфелях банків станом на 01.01.2020

Структура кредитних портфелів державних банків та строки видачі кредитів свідчать про наявність політичних мотивів. Низька якість кредитних портфелів змушує державні банки формувати додаткові фінансовані державою резерви. Опитування щодо управління непрацюючими кредитами в банках показує, що фінансова реструктуризація залишається найкращим варіантом для державних установ (цей підхід дозволив скоротити непрацюючі кредити на 56,5% у 2019 році). Водночас обсяг нових непрацюючих кредитів у державних банках залишається стабільним завдяки такому сприйняттю.

3) **Висока залежність від підтримки акціонерів.** У період 2014-2017 років держава виділила 261 млрд грн (з яких 59% - Приватбанку) на докапіталізацію у вигляді вливань капіталу в банки. Динаміка цих видатків проілюстрована на рис. 2.14.

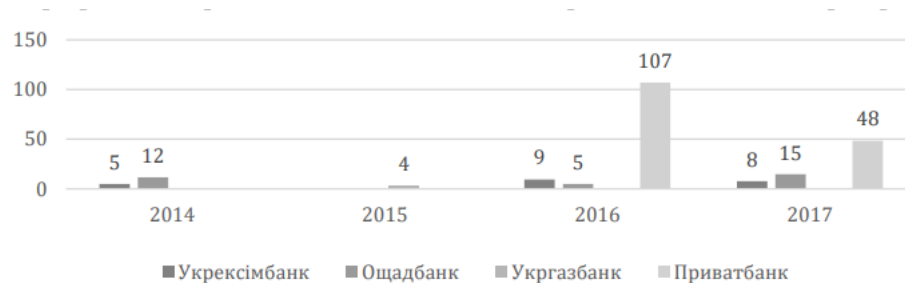

Рисунок 2.14 – Витрати на докапіталізацію вітчизняних державних банків, млрд грн

Водночас, структура активів державних банків, основною складовою яких є ОВДП, зумовлює значні витрати держави на виплату відсотків та погашення боргу. Водночас доходи від ОВДП є найважливішим джерелом доходів державних банків.

4) **Низька ефективність державних банків.** Хоча абсолютна прибутковість державних банків є високою, їх відносна ефективність є нижчою, ніж у недержавних банків.

На це впливає низка факторів, найважливішими з яких є висока частка непрацюючих активів, що не приносять доходу, та надання зовнішнього фінансування державним підприємствам/стратегічним програмам.

Для фінансування державних програм та установ Ощадбанк отримав зовнішнє фінансування від SSB Bank NO.1 Plc, а саме 500 млн доларів США (8,25%) у березні 2011 р. та 500 млн доларів США (8,875%) у березні 2013 р. з датами погашення у 2016 та 2018 рр. Однак у зв'язку з реструктуризацією процентна ставка зросла до 9,375% та 9,625% відповідно, а терміни погашення були продовжені до березня 2023 р. та березня 2025 р. відповідно. (Аналогічна ситуація спостерігалася в діяльності Укрексімбанку: на 1 січня 2019 року борговий портфель банку складався з облігацій (випущених в іноземній валюті) загальною балансовою вартістю 42,5 млрд грн зі ставкою купона від 8,75% до 9,75%. Водночас середньозважена процентна ставка за новими депозитами в іноземній валюті у 2018-2019 роках не перевищувала 3%.

Іншим важливим фактором низької ефективності є відсутність чіткої стратегії управління структурованими установами з відносно розгалуженою мережею.

Нарешті, варто зазначити, що державні банки характеризуються низьким ступенем інформаційної автоматизації внутрішніх процесів, що призводить до високих адміністративних витрат, пов'язаних з великою кількістю працівників.

Отже, держава є недостатньо ефективним власником банку. Це вимагає стратегії, спрямованої на мінімізацію частки держави в банківському секторі, про що буде йти у наступному параграфі

2.4. Стратегія розвитку державних банків

Тому уряд ухвалив Основні напрями реалізації принципів реформування державного банківського сектору. Згідно з цим документом, частка держави на ринку має бути зменшена з 55% у 2017 році до 24% у 2022 році (з важливим

проміжним етапом у 2022 році), головним чином за рахунок повної приватизації Укргазбанку та Приватбанку, зменшення частки держави в Ощадбанку до 55% та зменшення частки ринку Ощадбанку (зосередження лише на окремих експортно-імпортних операціях у стратегічних галузях економіки) (Основні напрями реалізації положень Принципів стратегічного реформування державного банківського сектору, 2018).

Однак, Основні напрями не містять жодних планів щодо майбутнього окремих державних банків (український капітал, центри врегулювання), а Дорожня карта не визначає практичних заходів та інструментів реалізації стратегії для окремих банків. Водночас, враховуючи наявні затримки з імплементацією Кодексу, можна припустити, що успішна імплементація Кодексу на пряму залежить від вирішення проблем державних банків (які в документі не розглядаються). Впровадження Кодексу стане сигналом для міжнародних та українських інвесторів, які розглядають можливість участі у приватизації підприємств в інших секторах економіки. Тому важливо, щоб імплементація була успішною. Нижче ми обговорюємо, що може сприяти або перешкоджати цьому і як максимізувати ймовірність успіху в зменшенні частки держави в банківському секторі.

Відповідно до Основних напрямів, основною метою політики є покращення інституційної структури банківської системи шляхом зменшення частки державних банків до 24%. Досягнення цієї мети потребує низки взаємопов'язаних практичних заходів (кроків), які доцільно згрупувати за кількома напрямками (рис. 2.15).

Підвищення ефективності діяльності державних банків	Зменшити вплив держави на банківську систему України	Отримати додаткові переваги від приватизації державних банків	Покращення фінансової інклюзії населення України
<ul style="list-style-type: none"> •(1) Зменшення непрацюючих активів на балансах державних банків; •(2) Запровадити повноцінне корпоративне управління в державних банках •(3) Підвищити прибутковість державних банків та забезпечити їх інвестиційну привабливість; 	<ul style="list-style-type: none"> •(1) Усунути значний вплив державних банків на ціни на банківські послуги. •(2) Створити рівні умови для діяльності банків з будь-якою формою власності; 	<ul style="list-style-type: none"> •(1) запобігти подальшій рекапіталізації державних банків; •(2) надіслати позитивний сигнал міжнародним інвесторам, зацікавленим в інвестуванні в інші сектори економіки; •(3) забезпечити надходження до бюджету через приватизацію державних банків; 	<ul style="list-style-type: none"> •(1) Забезпечення доступу до фінансових послуг для громадян на всій території України. •(2) покращення доступу до фінансових послуг для громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях або у безпосередній близькості до лінії зіткнення;

Рисунок 2.15 – Напрями покращення інституційної структури банківської системи України

Джерело: складено автором

Враховуючи банкоцентричну модель українського фінансового ринку, реалізація політики управління державними банками також пов'язана із загальною політикою підвищення фінансової інклюзії (доступності банківських послуг для населення малих або віддалених громад), тому рекомендується додати низку практичних заходів, пов'язаних із соціальною функцією державних банків.

На основі визначених та класифікованих заходів рекомендується оцінити успішність виконання окремих блоків та стратегії в цілому за допомогою наступних індикаторів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 - Ключові показники ефективності реалізації політики зменшення частки держави в банківському секторі

Напрямок	КПЕ
Підвищення ефективності державних банків	зменшення рівня непрацюючих кредитів у державних банках з 64% (фактичні дані станом на 01.01.2020) до 18% (фактичні дані станом на 01.01.2020 по приватним банкам) у термін до 2022 року.
	дотримання процедур обрання усіх членів Наглядових рад та Голів Правління державних банків;
	забезпечення показників прибутковості на достатньому з реєг групою банків рівні;
Зменшення впливу державних банків та банківську систему	зниження індексу Герфіндаля-Гіршмана з 3670 пунктів до 1500 у термін до 2022 року;
	входження всіх державних банків до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на рівних умовах з іншими банками
Отримання додаткових вигод від приватизації державних банків	відсутність випадків додаткової фінансової підтримки з боку держави починаючи з 2021 року
	кількість учасників для прозорого конкурсу з приватизації державних банків
Підвищення фінансової інклюзії для населення України	збільшення кількості громадян (у віці 15+), які мають банківський рахунок з 56% (поточний рівень України) до 80% (рівень Польщі) у термін до 2022 року;

Державні банки більше не конкурують між собою, а їхні стратегії визначаються політичною волею. Державні банки займають власні сегменти ринку, зростають у розмірах і витісняють менші недержавні банки. Оскільки державні банки спеціалізуються на обслуговуванні певної клієнтської бази, вони мало перетинаються між собою; в результаті вони стають радше партнерами та контрагентами, ніж конкурентами. Недержавні банки не можуть конкурувати з державними банками і або виходять з конкуренції, або займають позицію меншості і мають незначний вплив на ринок.

Загальні напрями вирішення проблеми скорочення частки присутності держави в банківському секторі представлено на рисунку 2.16.

Рисунок 2.16 – Напрями зниження частки держави в банківському секторі України

Джерело: складено автором

Успіх вирішення цієї політичної, можна сказати, проблеми залежить не лише від того, наскільки вона ефективна, але й від імовірності реалізації обраної програми, на яку, в свою чергу, впливає ставлення різних зацікавлених сторін, у тому числі ключових учасників, які будуть реалізовувати програму.

ВИСНОВКИ

У 2022-2023 роках фінансова система в цілому та банківська система зокрема продемонстрували свою інституційну спроможність в умовах воєнного стану забезпечувати грошовий обіг. Банківська система була ліквідною та прибутковою. Державні банки відігравали провідну роль у підтримці урядових програм у частині бюджетного фінансування та кредитування юридичних і фізичних осіб за програмою 5-7-9%. Однак втручання держави в механізми надання грошей ще більше погіршило їх ринкову природу. В умовах воєнного стану фінансові потоки перерозподіляються на користь державних та іноземних банків.

У рамках стратегії відновлення зруйнованої економіки державним органам та міжнародним фінансовим організаціям варто розглянути ідею створення в Україні повноцінного банку розвитку. Така установа не потребуватиме додаткової масштабної рекапіталізації, якщо використовуватиме нинішні неефективні механізми перерозподілу активів, зобов'язань та капіталу існуючих державних банків та експортно-кредитних агентств. Фонд підтримки підприємництва наразі функціонує дуже ефективно, і було б бажано створити банк розвитку на основі польської та німецької моделей. Персонал та ресурси розрізнених державних банків можна було б інтегрувати в цей фонд.

Необхідно повернутися до виваженого рішення про об'єднання державних банків, за винятком Укрексімбанку, у "першокласні банки" та негайне проведення реструктуризації шляхом передачі проблемних активів новим "поганим банкам" або відповідним компаніям з управління активами. Кредити, які не можуть бути адекватно погашені клієнтами через руйнування виробничих потужностей позичальника, мають бути виділені в окрему групу і погашатися окремою установою; це полегшить баланс банку, вивільнить

резерви і зменшить потребу в рекапіталізації з боку власників банку у воєнний час.

У післявоєнний період слід організувати широкомасштабне IPO для оцінки справжньої ринкової вартості державних банків та поживлення внутрішнього ринку капіталу, а також провести пілотний продаж міноритарної частки (1-5%) державного портфеля на фондовому ринку, щоб оцінити попит та визначити відповідний час для великої емісії акцій.

Уряд має залучити якомога більше банків до реалізації національних та регіональних програм відновлення економіки за рахунок коштів, наданих Україні міжнародною спільнотою у післявоєнний період.

Системний підхід до управління банками за участю держави має забезпечити стабільність всієї фінансової системи в період воєнного стану. В умовах банкоцентричної системи фінансового сектору національна фінансова безпека має ґрунтуватися на прозорому управлінні банківським сектором з державною часткою власності та довгостроковою стратегією розвитку, а також прозорими механізмами оцінки якості менеджменту.

Україна розробила стратегію реформування державних банків шляхом продажу більшості з них, реформування корпоративного управління та зосередження уваги на їхніх бізнес-моделях і ключових показниках ефективності. Запровадження чіткої регуляторної моделі управління банківським капіталом сприятиме мобілізації резервів у банках, підвищенню їх операційної ефективності та якості банківських послуг, а також збільшенню прибутків банків, які є важливим джерелом банківського капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/paran117#n11>
2. . Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник. Київ : КНЕУ, 2004. 468 с.
3. Кириченко О. Банківський менеджмент: навч. посіб.] / О. Кириченко, І. Геленко, А. Ятченко **К.: Знання-Прес, 2002. 438 с.**
4. *Банківська енциклопедія* / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. 504 с
5. Оніщенко В. В. Аналіз діяльності державних банків в Україні. Вісник СумДУ. Сер. Економіка. 2012. № 2. С. 186–192.
6. Дзюба Т. Г. Шляхи підвищення капіталізації банківських установ за участю держави в умовах фінансової нестабільності. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2009. Вип. 12. С. 196–204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2009_12_26 (дата звернення: 20.02.2024).
7. Примостка Л. О. Державний капітал в банківській системі України. *Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-пр енгакт. конф., 25 берез. 2016 р. / М-во освіти і науки України, Держ. фіскальна служба України [та ін.] ; [редкол.: Пашко П. В. (голова) та ін.]. Ірпінь : Вид. Нац. ун-ту ДПС України, 2016. С. 369–372. До 20-річчя створення ННІ фінансів, банківської справи.
8. Кульпінська Л. К. Стимулювання інвестиційного розвитку через трансформацію діяльності державних банків. Бізнес-інформ. 2013. № 12. С. 297–301.

9. *Управління банківськими ризиками* [Електронний ресурс]: підручник / Л. О. Примостка, І. В. Краснова, В. В. Лавренюк та ін. Київ : КНЕУ, 2018. 535, [1] с.
10. Матлага Л.О. Перспективи оптимізації управління власним капіталом банків в Україні Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2011. №4. С. 327-331.
11. Фостяк В.В. Функції банківського капіталу в забезпеченні розвитку банківської системи України. *Науковий вісник НЛТУ*. України. 2010. № 20.1. С. 257-263.
12. Чмутова І. М. Особливості функціонування державних банків у банківській системі України. *Проблеми економіки*, 2011. № 4. с.135-138
13. Ільчук П.Г., Коць О.О., Кудь А.О Теоретичне трактування категорій «капітал» та «капіталізація» у банківській діяльності. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Випуск 50-2. С. 125-131. <https://doi.org/10.32843/bses.50-53>
14. Криклій О. А., Лор А. К. Достатність капіталу банку: фактори впливу та зовнішній механізм забезпечення. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8398> (дата звернення: 11.05.2024). DOI: [10.32702/2307-2105-2020.12.73](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.73)
15. [Примостка Л. О.](#) Державний капітал у банківській системі України [Фінанси, облік і аудит](#). 2014. Вип. 2. С. 107-119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Foa_2014_2_10 (Дата звернення: 24.04.2024)
16. The European Commission. State aid. “Commission gives guidance to Member States on measures for banks in crisis” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-1495_en.htm. – Назва з екрана. (дата звернення: 11.05.2024).
17. *La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A.* Government Ownership of Commercial Banks // *Journal of Finance*. 2002. № 57. P. 265-301.
18. *Санаційний банк – «бідж-банк» як механізм роботи з нежиттєздатними банками*: монографія / Міщенко В. І., Крилова В. В.,

Ніконова М. В., Малюков В. П., Куліков С. Г. ; Центр наукових досліджень Національного банку України. – К. : УБС НБУ, 2011. – 119 с.

19. Розвиток банківської системи України в світлі досвіду Кітайських економічних реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/download/10816/10439/>

20. Ходакевич С. І., Нікітін А. В., Стрижак А. П. «Бридж-банк» як антикризовий інструмент врегулювання неплатоспроможності. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2023. №12. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-12-9457>

21. Дробязко А., Любіч О., Борщук О. Державні банки України як фактор стабільності грошового обігу в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2023. № 01. С. 65 – 84. DOI: [10.33763/finukr2023.01.065](https://doi.org/10.33763/finukr2023.01.065)(дата звернення: 11.05.2024).

22. Офіційний сайт Національного банку України URL: <http://www.bank.gov.ua> (Дата звернення: 24.04.2024)

23. Бортніков Г. П., Любіч О.О., Гладких О. Д. Державні банки в умовах воєнного стану: ключові проблеми та заходи реагування *Фінанси України*. 2022. . С. 67-91.

24. L. Laeven and F. Valencia. “Systemic Banking Crises Database: An Update”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12163.pdf>. – Назва з екрана. (дата звернення: 11.05.2024).

25. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34798593>. (Дата звернення: 24.04.2024)

26. Офіційний інтернет-сайт Асоціації банків України URL: <http://www.aub.com.ua> (Дата звернення: 24.04.2024)

27. Любіч О. О., Бортніков Г. П., Дробязко А. О. Порівняльний аналіз ролі державних банків в економіці країн Східної Європи та України.

Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2020. No. 1 (32).
С. 57–64.

28. Ashraf, B., Arshad, S., & Yan, L. Do Better Political Institutions Help in Reducing Political Pressure on State-Owned Banks? Evidence from Developing Countries. *Journal of Risk and Financial Management*, 201811(3), 43. URL: <https://doi.org/10.3390/jrfm11030043> (Дата звернення: 24.04.2024)

29. Kahkonen, S. *Competitive and Well-Governed State Banks that Serve Everyone – A Prerequisite for Stronger Growth in Ukraine*. 2017 URL: <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2017/12/14/ukraine-state-banks> (Дата звернення: 24.04.2024)

30. Bircan, Ç., & Saka, O. Lending cycles and real outcomes: Costs of political misalignment 2019. URL: <https://orcid.org/0000-0002-1822-1309>

31. Sapienza, P. The Effects of Government Ownership on Bank Lending. 2002

32. Закон України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" № 4452-VI (2019) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> (Дата звернення: 24.04.2024)

33. Грошово-кредитна статистика. Дані офіційного сайту НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms> (Дата звернення: 24.04.2024)

34. Основні (стратегічні) напрями діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки / Міністерство фінансів України. 2022. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D0%9D%D0%B0%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC.pdf> (дата звернення: 08.04.2024).

35. Кораблін С. О. Монетарна безпека: окремі визначення та оцінки. *Фінанси України*. 2021. № 1. С. 7–45. URL: doi.org/10.33763/fi_nukr2021.01.007.

36. Дробязко А., Олійник Д., Борщук О. Оптимізація операційної ефективності державних інвестицій у банківський сектор України у світлі

викликів 2022 року *Наукові праці НДФІ* 2022 №4 С. 075-095.
DOI:[10.33763/npndfi2022.04.075](https://doi.org/10.33763/npndfi2022.04.075)

37. Кабінет Міністрів схвалив Стратегію розвитку АТ “Державний ощадний банк України” на 2021–2024 роки / Міністерство фінансів України. 2021. 12 жовт. URL: <https://www.oschadbank.ua/news/kabinet-ministriv-uhvaliv-strategiu-rozvitku-osadbanku-na-2021-2024-roki>. (Дата звернення: 24.04.2024)

38. Про схвалення Стратегії розвитку акціонерного товариства “Державний експортно-імпортний банк України” : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 № 1536-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyirozvitku-akcionernogo-tovaristva-derzhavnij-eksportno-importnij-s91220>. (Дата звернення: 24.04.2024)

39. Гладчук О., Марич М. Тенденції функціонування державних банків України в сучасних умовах. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 84. № 5. С. 99-106.

40. Касич А. О., Підкуйко О. О., Коротенкова І. М. Роль державних банків у розвитку національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 4. С. 35–40.

41. Дубогриз Є. Державні банки: Валіза без ручки. CASE Україна. Київ. 2021 р. URL: https://cost.ua/content/uploads/sites/2/2021/12/CASE_zvit_derzh_banky_5.pdf (дата звернення: 12.05.2024).